

همکاری پلیس کشورها برای ارتقاء کارآمدی مقابله با بزهکاری در پرتو اسناد بین‌المللی*

- عطاءاله رودگر کوه پر^۱
- بهزاد رضوی فرد^۲

چکیده

مقابله با جرم و اعمال مجازات، یکی از مصادیق مهم اعمال حاکمیت هر کشور به شمار می‌آید. در این راستا و در بادی امر، هر کشور با تکیه بر توانمندی‌های خود و بر اساس مقررات داخلی، به مقابله با جرم می‌پردازد. اما با توجه به افزایش جرائم و فراملی شدن برخی از آن‌ها، مقابله مؤثر با این نوع از جرائم، مستلزم همکاری نزدیک دولت‌هاست. از این رو، معاضدت قضایی و همکاری‌های حقوقی متقابل کشورها که از دیرباز در زمینه‌های مختلف وجود داشت، با تصویب کنوانسیون مبارزه با مواد مخدر و روان‌گردان ۱۹۸۸ و به دنبال آن کنوانسیون‌های مقابله با تأمین مالی تروریسم ۱۹۹۹، کنوانسیون مبارزه با جرائم سازمان‌یافته ۲۰۰۰ پالمو، به ویژه کنوانسیون مبارزه با فساد ۲۰۰۳ مریدا، شکل

* تاریخ دریافت: ۹۸/۱۱/۱۸ - تاریخ پذیرش: ۹۹/۳/۱۰.

۱. دانشجوی دکتری حقوق جزا و جرم‌شناسی دانشگاه آزاد اسلامی واحد شهر قدس (r_roudgar@yahoo.com).

۲. دانشیار دانشگاه علامه طباطبائی (نویسنده مسئول) (razavi1351@yahoo.com).

جدیدی به خود گرفته و به عنوان تعهدات بین‌المللی کشورهای عضو تعیین گردیده است. فنون تحقیقات ویژه مانند کنترل حمل و تحویل تحت نظارت، تحقیقات نفوذی یا مخفی، تشکیل تیم تحقیقاتی مشترک، از جمله مهم‌ترین این نوع همکاری‌هاست که در پرتو اسناد و معاهدات بین‌المللی توسط مجریان نهاد عدالت کیفری صورت می‌گیرد.

در این پژوهش سعی شده است با بررسی اسناد بین‌المللی و منطقه‌ای و مقررات ملی برخی از کشورها، شیوه‌های نوین همکاری پلیس کشورها در این زمینه‌ها مورد بررسی قرار گیرد.

واژگان کلیدی: همکاری پلیس کشورها، کنوانسیون‌های بین‌المللی، حمل و تحویل تحت نظارت، تحقیقات مخفی، تیم تحقیقاتی مشترک.

درآمد

همکاری قضایی بین‌المللی، فرایندی است که به موجب آن کشورها در خصوص جمع‌آوری ادله برای تحقیق در پرونده‌های کیفری و تعقیب متهمان، همچنین ردیابی، انسداد، توقیف و در نهایت ضبط یا مصادره اموال و دارایی با منشأ مجرمانه اقدام می‌کنند. این فرایند، طیف بسیار گسترده‌ای از همکاری را در بر می‌گیرد (لانگست و دیگران، ۱۳۸۷: ۷۸۱). گاهی مواقع نیز گروهی از کشورها که از یک جرم تأثیر پذیرفته‌اند و همه آن‌ها به موجب قانون موضوعه، خود را صالح به رسیدگی می‌دانند، با یکدیگر توافق می‌کنند مرجعی که تعقیب برایش ساده‌تر است یا بهتر می‌تواند عدالت را اجرا کند، به آن رسیدگی نماید. به عبارت دیگر، دولت درخواست‌شونده، تمام یا برخی از روند رسیدگی کیفری را به دولت درخواست‌کننده منتقل می‌کند. این امر در کشورهای دموکراتیک و مردم‌سالار نظیر کشورهای عضو اتحادیه اروپا بسیار متداول گردیده است؛ به گونه‌ای که این کشورها با تنظیم معاهده ماستریخت در سال ۱۹۹۲ و با انجام اصلاحات آن در معاهده آمستردام ۱۹۹۷، مقررات مربوط به همکاری پلیسی و قضایی در امور کیفری را بین اعضای معاهده بسیار گسترش داده‌اند (برای اطلاعات بیشتر ر.ک: خالقی، ۱۳۸۸: ۳۱۳ به بعد). سازمان ملل متحد نیز در خصوص مبارزه با برخی از جرائم مانند جرائم اقتصادی، از دولت‌های عضو می‌خواهد برای اینکه مبارزه جهانی کارآمد باشد، سیاست جنایی خود

را در پرتو کنوانسیون‌های مربوط به این جرائم هماهنگ نمایند (نجفی ابرندآبادی: ۱۳۹۷: ۴۶۳). در واقع، ارتکاب بسیاری از جرائم در قلمرو کشورهای مختلف سبب شد انجام همکاری کشورها به شیوه‌های جدید شکل گرفته و در اسناد بین‌المللی اعم از الزامی یا توصیه‌ای تبلور یابد؛ زیرا ماهیت و گستره این نوع از جرائم بر اساس اصل مسئولیت مشترک، نیازمند واکنش‌های جمعی است. از این رو، کنوانسیون مبارزه با مواد مخدر ۱۹۸۸ وین و کنوانسیون سازمان ملل متحد علیه جرائم سازمان‌یافته فراملی که در سال ۲۰۰۰ در پالمو امضا شد، نمونه‌ای از این اسناد است (UNODC, 2012: 8).

البته همکاری‌ها یا معاضدت قضایی ممکن است به صورت جزئی و موردی، بخشی از موضوع را شامل شود (UNODC, 2017: 92). در این میان، پلیس در فرایند تحصیل دلیل به منظور شناسایی مجرمان و پیگرد آنان، از شیوه‌های مختلفی برای هماهنگی و همکاری با هم‌تایان خود استفاده می‌کند که از جمله مهم‌ترین آن‌ها، «حمل و تحویل تحت نظارت، تحقیقات نفوذی یا مخفی و تشکیل گروه تحقیقاتی مشترک» می‌باشد. البته در این خصوص، اختلافات زیادی وجود دارد؛ زیرا بسیاری از صاحب‌نظران اساساً با هر نوع تحصیل دلیل که بر مبنای اصل دادرسی منصفانه و عادلانه نباشد مخالف هستند.^۱ ولی واقعیت این است که استفاده از فناوری جدید و سهولت در رفت و آمد و عزیمت به کشورهای مختلف جهان، ماهیت شناسایی مجرمان را دشوار ساخته است؛ به ویژه نسبت به برخی از جرائم مهم مانند جرائم سازمان‌یافته، مواد مخدر، قاچاق انسان و بسیاری از جرائم اقتصادی و امنیتی مانند جرائم تروریستی، پلیس نمی‌تواند بی‌تفاوت بوده و در حالت انفعال قرار گیرد تا همانند بسیاری از جرائم عادی، پس از وقوع جرم وارد عمل شود، بلکه باید برای ارتقاء کارآمدی مبارزه علیه بزهکاری با کنار گذاشتن روش‌های سنتی کشف جرم، به روش‌های جدید روی آورد

۱. برخی از پژوهشگران و نویسندگان، هر نوع معامله صوری و یا عملیات نفوذ را غیر قانونی دانسته و به هر گونه تحصیل دلیل را که از طریق پنهان‌کاری و توسل به خدعه و فریب باشد، فاقد ارزش قضایی و قانونی می‌دانند و اعتقاد دارند که چون ضوابط و قواعد قانونی خاصی در این خصوص پیش‌بینی نشده است، اقدام پلیس در رواج معامله صوری و پذیرش مراجع قضایی نسبت به این گونه ادله، نقض حقوق دفاعی متهم و کرامت انسانی او و تجاوز به حرمت عدالت و دادگستری را به دنبال دارد (تدین، ۱۳۸۸: ۲۰۹؛ غلامی، مؤذن‌زادگان و حیدری، ۱۳۹۵: ۲۲).

تا به موجب آن، گزارش و شهادت مأموران اجرای قانون و ضابطان قابل استناد باشد.^۱ اهمیت این موضوع به قدری است که در بسیاری از اسناد مهم بین‌المللی نظیر کنوانسیون‌های وین، نیویورک، پالرمو و مریدا پیش‌بینی شده و ماهیت دادرسی را در برخی موارد دگرگون کرده است. در واقع، پذیرش این شیوه‌های کشف جرم و تعقیب مجرم در پرتو اسناد بین‌المللی سبب گردیده است تا فنون تحقیقات ویژه پلیسی در سطح بین‌المللی شکل جدید و گسترده‌ای یافته و برای این منظور در قوانین کیفری بسیاری از کشورها مقررات ویژه‌ای پیش‌بینی شده و از این طریق همکاری پلیس کشورها برای مقابله با بزهکاری به یک امر ضروری تبدیل شده است؛ به نحوی که شیوه‌های جدید اداره مشترک یک پرونده یا امر کیفری، بی‌آنکه به تغییر جهت سیاست کیفری ملی منجر شود، اجرای تصمیم‌های کیفری را در خارج از کشور آسان کرده است (دلماس - مارتی، ۱۳۹۳: ۴۹۶). این مزیت که با پیش‌بینی در اسناد بین‌المللی توأم بوده، سبب گردیده است که قوانین و مقررات و نهادهای کیفری کشورها تا اندازه‌ای به هم نزدیک شوند. بنابراین، مبارزه مؤثر با جرائم جهانی شده، هماهنگی و همکاری پلیسی - قضایی بین دولت‌ها را می‌طلبد؛ زیرا سیاست کیفری ملی کشورها، هر اندازه که سنجیده و علمی باشد، به تنهایی کارساز نیست. به همین خاطر در سال‌های اخیر، بسیاری از کشورها از جمله ایران به رغم اختلاف نظرهای سیاسی، با امضا و تصویب موافقت‌نامه‌ها و تفاهم‌نامه‌های پلیسی - قضایی - امنیتی دو یا چندجانبه اقدام نموده‌اند (نجفی ابرندآبادی، ۱۳۸۹: ۱۶).^۲ البته با وجود این همه اسناد و تعهدات بین‌المللی، برخی از موضوعات همچون ضرورت رعایت نظم عمومی، نقض حاکمیت ملی کشورها، تعارض منافع، تعدد صلاحیت‌ها، ملاحظات سیاسی و بعضاً مسائل فنی، از مهم‌ترین موانع همکاری

۱. البته این بدین معنا نیست که دادگاه‌ها صرفاً به استناد گزارش مأموران و یا شهادت آنان در اجرای عملیات نفوذ، حکم به محکومیت متهم صادر کنند، بلکه این امر می‌تواند در کنار سایر ادله و قرائن و امارات، اتهام انتسابی را احراز نماید. در این خصوص ماده ۷۸-۷۰۶ قانون فرانسه مقرر می‌دارد: «هیچ محکومیتی نمی‌تواند تنها بر اساس توضیحات و ملاحظات افسران یا مأموران پلیس قضایی که در عملیات نفوذ شرکت داشته‌اند، صادر شود...».

۲. برای آگاهی بیشتر در زمینه موافقت‌نامه‌ها و همکاری‌های امنیتی ایران با دیگر کشورها، ر.ک: کرمی پورسیار، ۱۳۹۳: ش ۳۲.

پلیس کشورها محسوب می‌شود و گرچه بر خلاف گذشته از دامنه آن کاسته شده است، اما همچنان به عنوان عامل بازدارنده در زمینه رسیدن به اهداف یادشده به شمار می‌آید. با این وصف، تغییر رویکردها و استفاده از شیوه‌های مختلف همکاری، سبب گردیده است که این موانع در زمینه‌های محدودی اعمال شوند.

از این رو، همکاری کشورها در زمینه تحقیقات پلیسی در سه موضوع پیش گفته که می‌توان از آنها تحت عنوان «فنون تحقیقات ویژه» یاد کرد، برای ارتقاء کارآمدی مبارزه علیه بزهکاری به ویژه جرائم مهم و سازمان‌یافته، متأثر از نیازهای جوامع مختلف بوده است و در پرتو اسناد بین‌المللی تحولات زیادی صورت گرفته و در قوانین ملی کشورها از جمله بخشی از آن در نظام حقوقی ایران راه یافته است.

بر این اساس، در این نوشته سعی داریم تا همکاری پلیس کشورها را در هر یک از مصادیق فنون ویژه که به منظور ارتقاء کارآمدی مقابله با بزهکاری ایجاد شده است، در پرتو اسناد بین‌المللی بررسی و تبیین نماییم.^۱

۱. حمل و تحویل تحت نظارت^۲

حمل و تحویل تحت نظارت، روشی است که قانون‌گذار اجازه می‌دهد تا محموله‌های غیر قانونی یا مشکوک با اطلاع و تحت نظارت مقامات ذی صلاح، از قلمرو حاکمیت کشور عبور کنند تا ضابطان بتوانند افرادی را که در ارتکاب جرم دخالت دارند، شناسایی نمایند. البته کنوانسیون مبارزه با قاچاق مواد مخدر و داروهای روان‌گردان ۱۹۸۸ در بند چ ماده ۱ و نیز کنوانسیون مبارزه با جرائم سازمان‌یافته فراملی ۲۰۰۳ در بند ط ماده ۲، مفهوم حمل و تحویل تحت نظارت را تعریف کرده‌اند. از این رو، با توجه به اینکه هر دو کنوانسیون تقریباً تعریف واحدی را ارائه می‌دهند، بسیاری از کشورها به همین تعریف بسنده نموده و بر مبنای آن قوانین خود را تدوین کرده‌اند.

۱. این موضوع از این نظر هم اهمیت دارد که دولت ایران، به کنوانسیون مبارزه با مواد مخدر ۱۹۸۸ و کنوانسیون مبارزه با فساد ۲۰۰۳ مریدا ملحق شده و هم‌اکنون (بهمن ۹۸) الحاق نهایی کنوانسیون ۲۰۰۰ پالمو نیز در فرایند تصویب قرار دارد. لذا اجرای تعهدات این اسناد بین‌المللی ضروری است.

2. Controlled delivery.

این روش یکی از مهم‌ترین روش‌های کشف جرم و شناسایی متهمان و توقیف اموال و ادوات ناشی از جرم می‌باشد. البته این روش در ابتدا بین پلیس کشورهای غربی رواج یافت، سپس با تصویب کنوانسیون ۱۹۸۸ وین، بسیاری از کشورهای دیگر به اجرای آن روی آوردند (احسان‌پور و عباس‌زاده، ۱۳۹۶: ۱۴۳). به عبارت دیگر، این روش پیش از آنکه در سطح بین‌المللی به منزله یکی از سازوکارهای اثرگذار برای مبارزه با قاچاق سازمان‌یافته مواد مخدر شناخته شود، در برخی از کشورها تجربه شده بود (رایجیان اصلی، ۱۳۸۴: ۳). در واقع به دنبال تحول حقوق کیفری در تعامل با اسناد بین‌المللی که مربوط به برداشتی جدید از اصل سرزمینی بودن حقوق کیفری است، بر اساس ضرورت همکاری کشورها برای مبارزه مؤثر با برخی از جرائم مهم که مستلزم عبور محموله‌های آن از سرزمین‌های مختلفی است، تأسیس اقدام حقوقی جدیدی با عنوان «حمل و تحویل تحت نظارت» پس از ۱۹۸۸ در قوانین کشورها پذیرفته شده است. هدف از این تأسیس آن است که کشورها با همکاری یکدیگر بتوانند کلیه شرکت‌کنندگان در جرم را تعقیب و دستگیر کنند.^۱ بر این اساس، دولت‌های درگیر در مسئله، با اطلاع از وقوع جرم در کشور خود، به طور داوطلبانه و با هماهنگی، از تعقیب، محاکمه و مجازات آن به نفع کشوری دیگر با هدف مبارزه جمعی علیه آن جرم صرف نظر می‌کنند. در واقع از این طریق از اعمال حاکمیت خود در مقابله با جرمی که در قلمرو آن کشور نیز واقع شده است، به نفع دولت دیگر صرف نظر می‌کنند (نجفی ابرندآبادی، ۱۳۸۴: ۱۸).^۲ البته

۱. برخی از پژوهشگران که اعمال روش حمل تحت نظارت را برای مبارزه با مواد مخدر از جنبه فقهی بررسی کرده‌اند، ضمن برشمردن اشکالات و چالش‌ها، اجرای آن را از باب قواعد فقهی لاضرر، تراحم حقوق، مصلحت، عمل به عرف و عادت و نیز حرمت مقدمه حرام، مجاز و ضروری دانسته‌اند (احسان‌پور و عباس‌زاده، ۱۳۹۶).

۲. امروزه این موضوع به بسیاری از جرائم تسری پیدا کرده است؛ برای مثال در حادثه انهدام هواپیمای بوئینگ ۷۷۷ کشور مالزی که در ۱۷ جولای ۲۰۱۴ در مرز روسیه و اوکراین به هنگام درگیری‌های داخلی اوکراین مورد اصابت موشک قرار گرفت و ۲۹۸ نفر سرنشین و خدمه آن و تبعه کشورهای مختلف جان باختند، کشور مالزی و دیگر کشورهایی که خود را صالح به رسیدگی می‌دانستند، توافق کردند که بازجویی و محاکمه متهمان در کشور هلند صورت بگیرد؛ زیرا این کشور علاوه بر توانمندی فنی، دارای یکی از نظام‌های قضایی استاندارد بین‌المللی است که در فرایند دادرسی به منظور نظارت و مشارکت در رسیدگی، حقوق قابل توجه نزدیکان قربانیان را نیز تضمین می‌کند (<<http://www.aryanews.com/news12>>).

انتقادی را که می‌توان به این شیوه وارد دانست این است که قاعدتاً به محض امکان کشف جرم و توقیف اموال و عواید ناشی از جرم، پلیس باید وارد عمل شده و به وظیفه قانونی خود عمل نماید. اما چنانچه پلیس اجازه دهد محموله مجرمانه از قلمرو حاکمیت آن کشور عبور نماید، اختلافات حقوقی نظیر صلاحیت قضایی، ضرورت جرم‌انگاری مضاعف، تفسیر قوانین و از همه مهم‌تر شمول مجازات‌های مختلف پیش می‌آید. بر این اساس، این همکاری سبب می‌شود مأموران کشورها در عمل ناگزیر شوند با توافق یکدیگر بخشی از قواعد و اصول حقوقی خود را نادیده گرفته و موضوع را برای رسیدگی به یک کشور محول نمایند، هرچند از نظر نظام حقوقی متفاوت باشند. در نتیجه این امر ممکن است از نظر قوانین آن کشور، حقوق دفاعی متهم و اصول دادرسی نادیده گرفته شود. اما به هر حال بنا به دلایلی که گفته شد، این روش با همه اشکالات آن پذیرفته شده است. لذا اجازه عبور محموله‌های ناشی از فعالیت مجرمانه باید با روش‌های خاصی که بیشترین دستاورد را داشته باشد، صورت گیرد. این موضوع در سال‌های اخیر به طور فزاینده، همکاری بین‌المللی مقامات ذی‌صلاح کشورها را برای مقابله با جرائم به ویژه جرائم مربوط به مواد مخدر افزایش داده است (Cuza, 2013: 138). در این خصوص، روش‌ها و قلمروی که کشورها در آن ورود کرده‌اند، متفاوت می‌باشد که در ادامه به این روش‌ها و مقررات قابل اعمال می‌پردازیم.

۱-۱. روش‌های قابل اعمال در حمل و تحویل تحت نظارت

به طور کلی روش‌های اعمال حمل و تحویل کنترل‌شده بر اساس محموله‌های ارسالی به مبدأ و مقصد آن‌ها متفاوت می‌باشند. از آنجایی که ممکن است این امر توسط مأموران یک کشور در قلمرو همان کشور صورت گیرد، روش حمل و تحویل تحت نظارت داخلی نام دارد. اما در صورتی که مقصد نهایی محموله در قلمرو مرزهای کشور خارجی باشد، به آن روش حمل و تحویل تحت نظارت خارجی می‌گویند. هر یک از این موارد ممکن است از طریق مرز زمینی، هوایی یا دریایی صورت بگیرد (Ştefan & Others, 2013: 147) و اگر اوضاع و احوال و شرایط جاسازی به گونه‌ای باشد

که بتوان تمام یا بیشتر محتوای محموله را با کالای دیگر که اصولاً باید غیر مجرمانه و بی‌ضرر باشد، جابه‌جا و جایگزین کرد، این روش «حمل و تحویل تحت نظارت پاک» خواهد بود. همچنین اگر از طریق محموله‌ها و بسته‌های پستی با کالای دیگر پنهان و جاسازی کنند و توسط حامل آن کالای ممنوعه همراهی نشود، به «حمل و تحویل تحت نظارت ترابری و پستی» و در صورتی که موضوع جرم توسط حامل همراهی شود، به «حمل و تحویل تحت نظارت جاسازی‌شده» مشهور است (اردبیلی، ۱۳۸۴: ۳۳۸/۱). معمولاً برای اینکه پلیس صرفاً از آلات و ادوات غیر مجرمانه بهره گرفته و از سوءاستفاده احتمالی نیز جلوگیری شود و در عین حال، عملیات شناسایی ادامه یابد، از روش پاک استفاده می‌شود و از آنجایی که در بسیاری از مواقع، مرتکبان به منظور عدم شناسایی و خطر دستگیری، محموله‌های مجرمانه را توسط ایادی خود از طریق پست ارسال کرده و خود از دور و به طور نامحسوس، بر روند ارسال نظارت می‌کنند، در صورت کشف آن توسط مأموران گمرک از روش پستی، و چنانچه کالای ممنوعه جاسازی شود و حامل آن نیز آن را همراهی کند، برای شناسایی و دستگیری همه عوامل از روش جاسازی‌شده استفاده می‌شود.

در هر حال، تعقیب و مراقبت در هر یک از موارد فوق توسط سازمان‌های پلیسی و اطلاعاتی با بهره‌گیری از تجهیزات الکترونیکی، اعم از سمعی و بصری، ماهواره‌ای و یا حتی به صورت فیزیکی صورت می‌گیرد. ولی باید توجه کرد که در هیچ یک از این روش‌ها، پلیس نباید از روش‌های نامشروع و مجرمانه استفاده نماید که مطابق اسناد مهم بین‌المللی و منطقه‌ای مانند میثاق حقوق مدنی و سیاسی و یا کنوانسیون اروپایی حقوق بشر نهی شده است؛ زیرا رعایت این اصول، جزء حقوق دفاعی و مسلم متهم محسوب شده و نقض آن، نقض اصول دادرسی عادلانه تلقی می‌شود. اما اصولاً برای اجرای این روش لازم است که اطلاعات مربوط به ادله جرم، حجم و محتوا، نحوه کنترل تعقیب و مسیر عبور محموله، جزئیات راجع به مظنونان و شرکت‌کنندگان و چگونگی برقراری ارتباط با آنان، پیش‌بینی خطرات احتمالی و در نهایت نحوه مدیریت آن در اختیار باشد (برای آگاهی بیشتر ر.ک: Di Nicola & Others, 2015: 286).

۲-۱. حوزه‌های اعمال حمل و تحویل تحت نظارت

از ابتدای به کارگیری روش حمل و تحویل تحت نظارت، تمرکز و تجویز آن نسبت به جرائم مواد مخدر بود و بسیاری از کشورها در قلمرو مرزهای خود، این کار را فقط نسبت به این جرائم اجازه می‌دادند. هم‌اکنون نیز برخی از کشورها مانند مالت، اعمال این روش را فقط نسبت به جرائم مربوط به مواد مخدر اجازه می‌دهند. ولی برخی دیگر از کشورها مانند فنلاند، لوکزامبورگ و پرتغال، برای هر جرمی که قابل استرداد باشد، پیش‌بینی کرده‌اند و برخی کشورها مثل اتریش، آلمان، فرانسه و اسلوانی، این روش را برای انواع کالاهای غیر قانونی اعمال می‌کنند (Di Nicola & Others, 2015: 283). بعضی از کشورها مانند قبرس به مدیر گمرک اجازه داده‌اند تا به تنهایی و یا با همکاری پلیس، موضوع حمل و تحویل تحت نظارت را در مقررات گمرکی هم اجرا کند. البته مدیر گمرک باید قبل از اجرا موضوع را به دادستان کل کشور اطلاع داده و با تجویز او اجازه عبور کالا را بدهد (Committee of experts..., 2019: 246). برخی دیگر از کشورها مانند مجارستان ضمن تجویز این روش برای جرم مواد مخدر و به طور کلی هر موضوعی که واجد جنبه کیفری باشد، برخی از موضوعات مانند حمل مواد هسته‌ای را استثنا نموده‌اند (Stefan & Others, 2013: 90).

جمهوری اسلامی ایران جزء دسته‌ای است که این اقدام را فقط نسبت به جرائم مواد مخدر اعمال می‌کند.^۱ به نظر می‌رسد علت عدم توسعه این روش در مقررات ایران، عدم وجود روابط سیاسی - دیپلماتیک نزدیک با بسیاری از کشورهاست که در عمل، انجام همکاری را مشکل و بعضاً غیر ممکن ساخته است؛ زیرا پر واضح است که همکاری‌های حقوقی و پلیسی، همواره تحت تأثیر روابط سیاسی کشورها قرار دارد که در صورت سردی روابط سیاسی حتی با وجود معاهدات دو یا چندجانبه، انجام همکاری متوقف، و یا به ندرت و با دشواری صورت می‌گیرد. با این وصف، قانون‌گذار ایران با وجود ضرورت امر، رغبتی نشان نمی‌دهد تا در این زمینه تغییری در سیاست جنایی خود ایجاد کند و به دنبال آن در حوزه‌های مربوط، مقررات لازم را

۱. آیین‌نامه اجرایی ماده ۴۳ قانون اصلاح قانون مبارزه با مواد مخدر مصوب ۱۳۹۳/۳/۳۱ ستاد مبارزه با مواد مخدر، این موضوع را پیش‌بینی کرده است.

وضع نماید.^۱ هرچند این امر سبب شد که پلیس ایران برای مقابله با برخی از جرائم مانند مواد مخدر، سیاست دیگری را در پیش بگیرد. در واقع نیروی انتظامی ایران برای رفع خلأ موجود و با توجه به شرایط و ویژگی‌های خاص جغرافیایی منطقه، برای مقابله با جرم مواد مخدر در مرزهای خود بیشتر از شیوه رزمی - تاکتیکی استفاده می‌کند. البته این شیوه در همه کشورهای جهان عمومیت ندارد و شاید در جهان تعداد کمی از کشورها ناگزیر از این روش استفاده می‌کنند. با این وصف، این روش یکی از مهم‌ترین روش‌های مبارزه با جرم مواد مخدر در مرزهای ایران به شمار می‌آید که از طریق اجرای گشت رزمی، اجرای کمین، ردزنی، درگیر شدن و پاکسازی مناطق آلوده از حیث تردد قاچاقچیان، تعبیه تله‌های انفجاری در مسیر عبور قاچاقچیان با استفاده از تجهیزات تسلیحاتی، ارتباطاتی و ترابری توسط هنگ‌های مرزی در قالب گردان‌های عملیاتی و استخدام و به کارگیری چریک‌های محلی صورت می‌گیرد (برای آگاهی بیشتر ر.ک: فرشید و یادگارنژاد، ۱۳۹۵: ۷۹).

به هر حال، اعمال همکاری در زمینه حمل و تحویل تحت نظارت، بستگی به نوع سیاست جنایی دارد که قانون‌گذار هر کشور از طریق وضع مقررات اتخاذ می‌کند. ولی ضرورت‌ها و نیازهای جوامع امروزی به نحوی است که کشورها به سمت اتخاذ روش سیاست جنایی پیش می‌روند که در مقابله با همه جرائم آن را اعمال نمایند؛ زیرا از این طریق بهتر و آسان‌تر می‌توانند با جرم مقابله کرده و مجرمان را از اموال ناشی از جرم و منافع آن محروم سازند.

۱. در راستای اجرای موافقت‌نامه معاضدت حقوقی دوجانبه در موضوع کیفری بین دولت ایران و کشور امارات متحده عربی که در تاریخ ۱۳۸۸/۹/۱۷ امضا شده بود، همکاری نزدیکی وجود داشت؛ اما پس از سردی روابط سیاسی دو کشور در سال‌های اخیر، این همکاری بسیار ضعیف و کم‌رنگ شده است؛ برای مثال در پرونده کلاسه ۹۶۰۹۹۸۷۷۸۴۷۰۰۱ شعبه اول دادیاری دادسرای ناحیه ۳۱ (جرائم رایانه‌ای و فناوری اطلاعات) تهران در سال ۹۶ که از مرجع قضایی کشور امارات تقاضا شده بود تا مبلغی را که از طریق کلاهبرداری رایانه‌ای به دست آمده، از یک حساب بانکی متهم مسدود نماید، مقامات ذی‌صلاح این کشور در هر دو مرحله به بهانه عدم رعایت مقررات مربوط به نحوه همکاری از نظر نامشخص بودن داشتن اختیار مقام درخواست‌کننده و نیز عدم ارسال ادله مورد نیاز، از انجام آن خودداری کردند. این در حالی است که قبل از آن هرگز چنین ایرادی مطرح نمی‌شد.

۳-۱. مقررات قابل اعمال در حمل و تحویل تحت نظارت

قوانین و مقرراتی را که اجازه اعمال حمل و تحویل تحت نظارت را داده‌اند، می‌توان به دو دسته تقسیم کرد: دسته نخست، اسناد و تعهدات بین‌المللی مانند کنوانسیون مبارزه با جرائم مواد مخدر است که در سطح بین‌المللی بین کشورهای عضو این کنوانسیون فقط نسبت به جرائم مواد مخدر صورت می‌گیرد. دسته دوم، قوانین و مقررات داخلی است که هر کشور با تجویز از تعهدات بین‌المللی و بعضاً توسعه آن به سایر جرائم از طریق قوانین داخلی پیش‌بینی کرده است. هر گروه از این کشورها برای اجرای این روش، با اجازه مقام ذی‌صلاح ملی و یا توسط پلیس آن کشور اقدام می‌کنند. در کشورهایی مثل اتریش و بلژیک باید اجرای درخواست همکاری به دادستان تقدیم شود تا وی در این خصوص تصمیم بگیرد (Stefan & Others, 2013: 46).

ولی پلیس کشورهایی مانند آلمان، مجارستان و انگلستان می‌تواند به طور مستقیم با هم‌تایان خارجی خود عملیات حمل و تحویل تحت نظارت را اجرا کند. البته نوع سوم مانند کشورهای لیتوانی و بلغارستان صرفاً در موارد ضروری و در موضوعی خاص، پلیس آن‌ها می‌تواند بدون تجویز مقام ملی اقدام نمایند (Eurojust, 2014: 3).

بر اساس اسناد بین‌المللی، تا قبل از کنوانسیون سازمان ملل متحد برای مبارزه با قاچاق مواد مخدر و داروهای روان‌گردان ۱۹۸۸، برخی از کشورها این روش را در سطح حقوق داخلی اعمال می‌کردند، ولی اولین سند رسمی و بین‌المللی که برای کشورهای عضو قابلیت اجرا داشت، کنوانسیون مذکور بود که در ماده ۱۱ آن، این موضوع پیش‌بینی شده است. در بند خ ماده ۲ کنوانسیون مبارزه با جرائم سازمان‌یافته (پالرمو) نیز صریحاً موضوع «تحویل تحت نظارت به روش تجویز عبور محموله‌های غیر قانونی یا مظنون از قلمرو یک یا چند کشور با آگاهی و تحت نظارت مقام‌های صلاحیت‌دار آن کشورها» و نیز در ماده ۲۰ آن مبنی بر «فنون ویژه تحقیقاتی» از قبیل مراقبت‌های الکترونیکی یا سایر اشکال مراقبت و عملیات مخفی، «تحویل کنترل‌شده» پیش‌بینی شده است. همچنین بند خ ماده ۲۰ کنوانسیون مبارزه با فساد (مریدا)، «تحویل کنترل‌شده محموله» را به روش ورود، گذر و خروج محموله‌های غیر قانونی یا مظنون، از قلمرو یک یا چند کشور با آگاهی و تحت نظارت مقام‌های صلاحیت‌دار آن‌ها با هدف تحقیق و

تفحص درباره یک جرم و شناسایی افراد دخیل در ارتکاب جرم بیان کرده است. از آنجایی که در اسناد بین‌المللی یادشده، نحوه اجرای همکاری بر اساس قوانین داخلی کشورهای عضو و در چهارچوب امکانات موجود آن‌ها پیش‌بینی شده است، کشورهای مختلف در صدد آن برآمدند تا معاهدات دوجانبه و مقررات داخلی خود را با مفاد مقرر در کنوانسیون تطبیق دهند تا مأموران مربوطه بتوانند بر اساس آن مقررات با هم‌تایان دیگر کشورها همکاری نمایند. در این راستا، قانون پیشگیری از جرائم سازمان‌های مجرمانه انتفاعی ترکیه مصوب ۱۹۹۹، تعریف، هدف و روش‌های حمل و تحویل جهت نظارت را هم از طریق مرجع داخلی و هم خارجی پیش‌بینی کرده است. در آلمان نیز به موجب دستورالعمل اجرایی شماره ۲۹-a.d از احکام ناظر به دادرسی و جرمه‌های کیفری در خصوص قاچاق مواد مخدر، اسلحه اموال مسروقه و نظایر آن، به موضوع روش حمل و تحویل تحت نظارت پرداخته شده است. در برخی دیگر از کشورها مانند قرقیزستان، تاجیکستان و سنگال، راجع به موضوع مواد مخدر در قوانین مربوط به این امر، روش مذکور پذیرفته شده است (اردبیلی، ۱۳۸۴: ۱/۳۴۱). البته معمولاً قوانین کشورهایی که این موضوع را پیش‌بینی کرده‌اند، اختیارات لازم را به طور مستقیم و یا از طریق کنترل مقام قضایی ارشد به مأموران تفویض می‌کنند. در قانون آیین دادرسی کیفری اسپانیا نیز پیش‌بینی شده است که در مفاد درخواست معاضدت قضایی بین‌المللی، اختیارات و فنون تحقیق مورد استفاده توسط قضات و دادستان‌های اسپانیا برای اجرای عملیات قابل اعمال است (FATF, 2014: 194). در برخی از کشورها مانند مالت به قاضی دادگاه، و در جمهوری چک در مواقع ضروری و فوری به مأموران گمرک طرف مقابل اجازه می‌دهند که کالاها برای کنترل واردات و صادرات غیر قانونی و شناسایی عوامل آن از قلمرو حاکمیت کشورشان عبور کند یا گارد مرکزی رأساً اقدام کند (Gouner & Others, 2015: 285؛ برای آگاهی بیشتر ر.ک: Ştefan & Others, 2013). حتی برخی از کشورها موضوع حمل و تحویل تحت نظارت را برای مأموران گمرک خود پیش‌بینی کرده‌اند؛ برای نمونه، در ماده ۱۱ موافقت‌نامه گمرکی بین کشور پادشاهی هلند و جمهوری موریس تصریح شده است که طبق مقررات داخلی می‌توانند بنا به درخواست مأموران گمرک طرف مقابل اجازه دهند که کالاها برای کنترل واردات و

صادرات غیر قانونی و شناسایی عوامل آن از قلمرو حاکمیت آن کشور عبور کند (UNODC, New York, 2012).

با وجود اینکه قانون الحاق دولت ایران به کنوانسیون وین ۱۹۸۸ ارسال ۱۳۷۰ به تصویب قانون گذار ایران رسیده است، ولی تا سال ۱۳۸۹ قانونی که بیانگر تجویز اقدام نیروهای پلیسی و امنیتی در این زمینه باشد، وجود نداشت. در نتیجه ضابطان در راستای وظایف ذاتی و مقررات کلی مربوط به کشف و تعقیب جرم، ناگزیر بودند بلافاصله موضوع را به مقامات مربوطه گزارش نموده و یا اقدام به ضبط و کشف محموله مجرمانه نمایند. هرچند مأموران مبارزه با مواد مخدر به صورت غیر رسمی در برخی موارد از طریق معاملات صوری یا تله‌ای و نفوذی، مطابق آنچه که در قوانین برخی از کشورها مانند فرانسه و اسپانیا پیش‌بینی شده است، اقدام می‌کردند.

با وجود این، «قانون گذار ایران» در زمینه امور گمرکی موافقت‌نامه‌هایی را با برخی کشورها مانند روسیه^۱ و آفریقای جنوبی^۲ به امضا رسانده است که به موجب آن، مأموران می‌توانند محموله‌های غیر قانونی را که در مورد آن‌ها تحویل کنترل شده طبق توافقات به عمل آمده انجام می‌شود، با توافق نهادهای گمرکی دو طرف توقیف کنند.

اما در سال ۱۳۸۹، قانون گذار ایران در ماده ۴۳ قانون اصلاح قانون مبارزه با جرائم مواد مخدر و روان گردان، صریحاً به موضوع حمل و تحویل تحت نظارت پرداخته است. به موجب این ماده به مأموران نیروی انتظامی اجازه داده شده است تا در چارچوب موافقت‌نامه‌های دو یا چندجانبه بین دولت ایران و سایر دولت‌ها با درخواست فرمانده نیروی انتظامی و با حکم دادستان کل کشور، عبور محموله‌های تحت کنترل را در قلمرو داخلی و با موافقت سایر کشورها در قلمرو آن کشورها تجویز نمایند. در این راستا، ستاد مبارزه با مواد مخدر، یک آیین‌نامه مستقل ۲۳ ماده‌ای را در تاریخ ۱۳۹۳/۳/۳۱ به تصویب رساند تا حمل و تحویل تحت نظارت بر اساس این آیین‌نامه انجام شود.

۱. ماده ۶ موافقت‌نامه بین دولت ایران و روسیه در خصوص همکاری و کمک متقابل در امور گمرکی مصوب ۱۳۷۹/۱۲/۳.

۲. بند ۲ ماده ۸ قانون موافقت‌نامه بین دولت ایران و آفریقای جنوبی در مورد کمک متقابل بین گمرک‌های آن‌ها مصوب ۱۳۹۰/۱/۲۰.

بنابراین ملاحظه می‌شود که همکاری کشورها در زمینه شناسایی و ردیابی حمل و تحویل تحت نظارت، یکی مهم‌ترین روش‌های همکاری است که می‌تواند زمینه‌ساز توسعه همکاری پلیس کشورها در موضوعات مختلف باشد. از این رو، ضروری است که قانون‌گذار ایران نیز با وضع مقررات لازم، موانع همکاری را برطرف نماید تا زمینه اجرای همکاری با کشورهای دیگر فراهم شود. البته کشورها در امر مقابله با بزهکاری، در مقررات داخلی و رویه‌های عملی خود به ویژه در زمینه ردیابی محموله‌های مجرمانه و حمل و تحویل تحت نظارت، از روش‌های مختلف از جمله تحقیقات نفوذی و مخفی استفاده می‌کنند که در نحوه موفقیت‌آمیز مقابله با جرم مؤثر است.

۲. تحقیقات نفوذی^۱

یکی از روش‌های مقابله با جرائم مهم مانند جرائم تروریستی، قاچاق مواد مخدر و یا جرائمی که به صورت سازمان‌یافته ارتکاب می‌یابند، انجام تحقیقات نفوذی یا مخفی^۲ است که مأموران برای کشف این جرائم و شناسایی همه و یا حداقل اعضای مهم آن‌ها، در این گروه‌ها نفوذ کرده و تحقیقات را به صورت مخفی انجام می‌دهند تا با شناخت کامل از نحوه عملیات مجرمانه بتوانند اعضای باند را دستگیر و اموالشان را توقیف نمایند. در واقع از آنجایی که در این نوع جرائم، قرائن و شواهدی جهت کشف و اثبات جرم وجود ندارد، پلیس به منظور کسب ادله اثبات آن جرم، با روش‌های غیر معمول سعی در نزدیک شدن به افراد مظنون دارد تا مقابله با مجرمان میسر باشد. برای این منظور، مأموران پلیس آموزش‌دیده به صورت مخفیانه و با هویت غیر واقعی، وارد شبکه مجرمانه می‌شوند و از جریان عملیات آنان، اطلاعات دقیقی به دست می‌آورند تا سایر همکاران خود را که به صورت علنی در جهت کشف و تعقیب این نوع از جرائم فعالیت می‌کنند، یاری نمایند؛ زیرا کشف این نوع جرائم که معمولاً بسیار پیچیده و ماهرانه ارتکاب می‌یابند، به ویژه زمانی که جرم فاقد بزه‌دیده باشد، بسیار دشوار است. از این رو، در این گونه موارد برای امکان کشف جرم و اثبات آن، مأموران باید از حالت انفعال خارج

1. Undercover Investigations.

2. Infiltration.

شده و روش سنتی کشف جرم را کنار زده و به شیوه‌های جدید روی آورند. معمولاً در عملیات نفوذی یا پوششی، اطلاعات به صورت محرمانه گردآوری می‌شود یا مأموران خود وارد شبکه‌های سازمان‌یافته می‌شوند و یا در امر خرید اموال مجرمانه مانند مواد مخدر و اموال مسروقه مداخله می‌کنند. از این رو، برخی از پژوهشگران، این گونه اقدامات پلیس را «عملیات محیلانه» و برخی «تحقیقات فعالانه» نام نهاده‌اند (غلامی، مؤذن‌زادگان و حیدری، ۱۳۹۵: ۳۶). عده‌ای دیگر نیز از آن به پنهان‌کاری در تحصیل دلیل یاد کردند (قانون آیین دادرسی کیفری فرانسه، ۱۳۹۱: ۱۹۲). به همین خاطر، برخی هر گونه معامله صوری و یا عملیات نفوذی را برای تحصیل دلیل از طریق توسل به عملیات محیلانه برای به دام انداختن متهم، ناپسند و به طور خاص برای مأموران، نامشروع و غیر قانونی می‌دانند؛ زیرا این گونه اقدامات، علاوه بر تحریک متهم به ارتکاب جرم، احتمال فساد پلیس را نیز افزایش داده و به طور کلی اثرات زیانباری بر منافع و امنیت عمومی دارد (الهام و گلدوزیان، ۱۳۹۲: ۱۱۴).

در این خصوص، کشورهای مختلف رویکردهای متفاوتی دارند؛ برای مثال، نظام حقوقی ایران مبتنی بر پذیرش نسبی این نوع تحقیقات می‌باشد، بدون اینکه حدود و ثغور آن را مشخص کرده باشد. نظام حقوقی فرانسه به صورت محدود ولی با تعیین قواعد و ضوابط مشخص، آن را پیش‌بینی کرده و نظام حقوقی آمریکا به صورت گسترده و با حداقل محدودیت‌های ممکن، این روش را پذیرفته است (غلامی، مؤذن‌زادگان و حیدری، ۱۳۹۵: ۳۶). در هر صورت، این موضوع نباید به همه جرائم تسری پیدا کرده و تحت هر شرایطی صورت بگیرد، بلکه باید به صورت محدود و نسبت به جرائم مهم با توجه به خطرات آن نسبت به مأموران و تحت شرایط خاص و با تجویز قانون انجام شود. برای اینکه عملیاتی از طریق نفوذ در باندهای مجرمانه و به صورت مخفی صورت بگیرد، لازم است دو دسته از شرایط فراهم شود؛ نخست شرایطی که پلیس به عنوان نیروی عملیاتی باید رعایت کند؛ یعنی به لحاظ خطراتی که این کار به دنبال دارد، باید در جهت عدم شناسایی خود تلاش کرده و هویت واقعی خود را پنهان نگاه دارد. دوم شرایطی که متوجه موضوع عملیات است؛ یعنی به صورت سلیقه‌ای و اختیاری نباشد، بلکه مجریان باید با دستور مقام صلاحیت‌دار و در مدتی مشخص انجام دهند تا از یک سو

احتمال موفقیت زیاد باشد و از سوی دیگر در ظرف مدت کوتاهی به نتیجه برسد.

۱-۲. الزامات مأموران مخفی برای اقدام به تحقیقات نفوذی

مأموری که وارد باند مجرمانه می‌شود، ناگزیر است که چنین جلوه نماید که او نیز همانند مجرمان از موفقیت ارتکاب جرم نفع برده و تلاش می‌کند تا عملیات مجرمانه به نتیجه برسد و ممکن است گاهی مواقع به عنوان فردی مؤثر، بخشی از کار آن‌ها را انجام دهد. این امر مستلزم آن است که در فرایند وقوع جرم، مأمور پایه‌پا و در کنار آنان باشد. بدیهی است که این نحو اقدام مأمور، خطرات زیادی را به دنبال دارد؛ زیرا با آشکار شدن هویت واقعی او ممکن است حتی جان خود را از دست بدهد.

لذا اولاً باید از اسم مستعار استفاده کند تا شناسایی نشود. در این خصوص ماده ۷۰۶-۸۱ قانون آیین دادرسی کیفری فرانسه مقرر می‌دارد که افسر پلیس یا مأمور پلیس قضایی به این منظور، اجازه استفاده از هویت مستعار و در صورت ضرورت، اقدام به اعمال مذکور در ماده ۷۰۶-۸۲ را دارند و در ماده ۷۰۶-۷۴ مقرر کرده است که هویت او در هیچ یک از مراحل نباید افشا شود (قانون آیین دادرسی کیفری فرانسه، ۱۳۹۱). حتی برای افشای آن، ضمانت اجرای کیفری پیش‌بینی شده است. قوانین برخی از کشورهای دیگر نظیر اسپانیا، سوئیس و آلمان نیز اجازه می‌دهند که مأموران پلیس با اتخاذ هویت جعلی و غیر واقعی در عملیات نفوذ شرکت کنند. به موجب مقررات کشور سوئیس، دادستان کل می‌تواند یک پوشش قانونی را در اختیار مأمور مخفی قرار دهد تا با استفاده از هویت غیر واقعی اقدام نماید.

ثانیاً مأمور باید برای انجام مأموریت و یا ادامه آن از سلامت کافی برخوردار باشد^۱ و نوع عملیات به گونه‌ای نباشد که جان او در معرض خطر قرار گیرد. در این خصوص

۱. کار مخفی یکی از پراسترس‌ترین کارهاست که عامل آن باید انجام دهد و بزرگ‌ترین عامل استرس پلیس مخفی، احتمال شناسایی او از یک سو و جدایی و عدم دسترسی او به همکاران و نیز محیط کار و خانواده است که می‌تواند منجر به افسردگی و اضطراب او شود. برنامه‌های غیر قابل پیش‌بینی در انجام مأموریت، تغییر شخصیت و سبک زندگی و مدت زمان جدایی از سوی دیگر می‌تواند مشکلات زیادی را برای او ایجاد کند (<https://en.wikipedia.org/wiki/Undercover_operation>؛ برای آگاهی بیشتر ر.ک: جمعی از اساتید دانشگاه علوم انتظامی، ۱۳۸۳).

نیز ماده ۷۰۶-۸۱ قانون آیین دادرسی کیفری فرانسه پیش‌بینی کرده است که اقدام به عملیات در باندهای نفوذ باید در موارد ضروری صورت بگیرد، بدون اینکه امنیت مأمور مخفی و اشخاص مورد درخواست، در معرض خطر قرار گیرند (همان). در واقع، نفس عمل خطرناک است، اما نباید خطر خیلی واضح و روشن و احتمال موفقیت کم باشد. لذا در طول مدتی که مأمور مخفی در حال انجام عملیات است، هر گونه اقدام در این خصوص از قبیل ارسال گزارش و اطلاعات ارسالی باید در حد ضرورت صورت گیرد؛ به گونه‌ای که خطر شناسایی هویت مأمور را به دنبال نداشته باشد. بنابراین برای اجرای این عملیات باید از پلیس آموزش دیده و باتجربه استفاده کرد و به صورت مداوم، مهارت و توانمندی‌های آنان را ارتقا داد تا هم حقوق شهروندی افرادی را که در صدد ارتکاب جرم هستند، رعایت نمایند و هم در هنگام اجرای عملیات دقت کنند که در معرض شناسایی هویتی و افشای عملیات قرار نگیرند.

۲-۲. نحوه اجرای عملیات نفوذی و مخفی

در عین حال که عملیات نفوذی خطرانی را به دنبال دارد، ممکن است در این کار سوءاستفاده نیز صورت بگیرد. به همین خاطر مأمورانی که در این عملیات شرکت می‌کنند باید با اجازه کتبی مقامات ذیصلاح وارد عمل شوند. در این خصوص، کشورهای اروپایی به سه شیوه اقدام می‌کنند؛ در دسته نخست مانند انگلیس، ایتالیا و اتریش، ضابطان اعم از پلیس، مأموران گمرک و یا مأموران گارد مرزی، خود می‌توانند با اجازه مافوق اقدام نمایند. در دسته دوم مانند کشورهای آلمان، بلژیک، استونی و رومانی، مأموران باید با اجازه دادستان عملیات نفوذ را اجرا کنند. در دسته سوم مانند پرتغال، لوکزامبورگ، فرانسه و اسپانیا، این کار با اجازه قاضی تحقیق صورت می‌گیرد. در نظام‌های حقوقی مثل بلغارستان، اسلواکی و چک که دارای قاضی پیش از محاکمه می‌باشند، اجرای عملیات نفوذ باید با تجویز این مقام قضایی صورت گیرد (Di Nicola & Others, 2015: 269)؛ برای مثال، ماده ۱۱۰-b قانون آیین دادرسی کیفری آلمان مقرر می‌دارد که استفاده از یک مأمور مخفی تنها بعد از اخذ تأیید کتبی اداره دادستانی کل مجاز خواهد بود. در شرایط اضطراری و در مواردی که اخذ رضایت اداره دادستانی کل به موقع میسر نباشد،

این تصمیم باید بدون تأخیر گرفته شود و چنانچه اداره دادستانی کل ظرف سه روز کاری اجازه ندهد، باید اقدام را خاتمه داد (جوانمرد، ۱۳۹۲: ۲۲۱). اجازه مقام ذیصلاح قانونی و انجام هر نوع عملیات تحت نظر آنان، سبب خواهد شد که مأموران در اجرای عملیات بر اساس موازین قانونی و با دقت بیشتر عمل نمایند و احتمال سوءاستفاده آنان نیز از بین رفته و یا به حداقل برسد.

اجرای عملیات نفوذ علاوه بر کتبی بودن اجازه مقام ذیصلاح باید برای مدت معینی صورت بگیرد. یعنی نمی‌توان عملیات نفوذ را برای مدت طولانی و نامحدود اجرا نمود. در این خصوص، کشورهای عضو اتحادیه اروپا دوره زمانی متفاوتی را برای این امر در نظر گرفته‌اند؛ برای مثال، انگلستان یک سال، استونی و اسلواکی شش ماه، فرانسه و لوکزامبورگ چهار ماه، اتریش، بلغارستان و هلند سه ماه و اسلونی و رومانی دو ماه پیش‌بینی کرده‌اند که این مدت ممکن است حسب مورد با توجه به نیاز عملیات تمدید شود. کشور آلمان به صورت موردی و بر اساس نیاز، زمان عملیات را تعیین می‌کند (Di Nicola & Others, 2015: 274).

محدودیت زمانی سبب خواهد شد که ریسک کار کمتر شده و به بهانه رسیدن به نتیجه عملیات، به صورت فرسایشی و طولانی مدت ادامه نیابد و چنانچه موفقیتی به دنبال نداشت، فوراً پایان عملیات اعلام شود. در این صورت، پلیس تمام تلاش خود را به کار می‌گیرد تا عملیات را در این فاصله زمانی به نتیجه برساند و در صورت عدم موفقیت، فرصت کافی در اختیار نداشته باشد تا به روش‌های غیر قانونی یا انتقام‌جویانه روی آورد.

۲-۳. مقررات قابل اعمال در تحقیقات نفوذی یا مخفی

با وجود اینکه بسیاری از کشورها از مدت‌ها قبل، برای شناسایی مجرمان و باندهای مجرمانه، به صورت غیر رسمی عملیات نفوذی را نسبت به برخی از جرائم اجرا کردند، اما برای اینکه این موضوع در جهت همکاری بین‌المللی مورد پذیرش کشورها قرار گیرد، مستلزم تأیید و پیش‌بینی آن در اسناد بین‌المللی و قوانین داخلی آنهاست. بر این اساس، برای اینکه این اقدام «مشروعیت بین‌المللی» پیدا کند، موضوع در برخی از اسناد مهم پیش‌بینی شده است؛ برای مثال در بند ۱ ماده ۲۰ کنوانسیون پارمو برای

مبارزه مؤثر با جرائم سازمان‌یافته، پیش‌بینی شده است که تمامی کشورهای عضو، چنانچه اصول اساسی نظام حقوقی داخلی آن‌ها اجازه داده باشد، تدابیر لازم را اتخاذ نمایند و در موارد مقتضی اجازه دهند که از تحویل کنترل‌شده به روش‌های ویژه تحقیق از قبیل مراقبت‌های الکترونیکی یا سایر شکل‌های مراقبت و «عملیات مخفی» از سوی مراجع صلاحیت‌دار خود در قلمرو خویش به طور مناسب استفاده شود. علاوه بر آن، در کنوانسیون مبارزه با فساد (مریدا) نیز در انتهای بند ۱ ماده ۵۰ همین موضوع، استفاده از فنون تحقیقات ویژه مثل فنون نظارت الکترونیکی یا سایر اشکال عملیات مراقبتی و مخفی پیش‌بینی شده است. گروه ویژه اقدام مالی (FATF) نیز در توصیه شماره ۳۱ در ارتباط با اختیارات ضابطان و مقامات ذیصلاح قانونی برای انجام تحقیقات، ارائه خدمات کنترل‌شده و عملیات مخفی و سایر روش‌های تحقیقاتی را به منظور مقابله با پولشویی به کشورها توصیه کرده است (FATF, 2019: 23).

به دنبال این مقررات، بسیاری از کشورهای عضو این کنوانسیون‌ها در راستای اجرای تعهدات بین‌المللی و نیز نیازهای داخلی خود، در قوانین ملی‌شان مقررات جامعی را در این زمینه پیش‌بینی کرده‌اند. استرالیا، ایتالیا، فرانسه، آلمان، سوئیس و اسپانیا از جمله این کشورها هستند که در قوانین داخلی خود به عملیات نفوذ و مخفی مأموران پرداخته‌اند (Gouner & Others, 2015: 269).

موضوع عملیات مخفی با وجود اینکه در کنوانسیون مریدا پیش‌بینی شده و صدر بند ۱ ماده ۵۰ این کنوانسیون، اجرای مفاد این ماده را به نظام حقوق داخلی و رعایت اصول اساسی منوط کرده و جمهوری اسلامی ایران نیز به این کنوانسیون پیوسته است، اما از آنجایی که مقررات مربوط به نظام حقوقی ایران، قانون خاصی را در این مورد پیش‌بینی نکرده است، می‌توان گفت که عملیات نفوذ در «مقررات ایران» به دلیل عدم پیش‌بینی جزئیات و تعیین نوع اختیارات مأموران در عمل قابل اجرا نیست.^۱

۱. برخی از پژوهشگران بر این باورند که ماده ۱۴ قانون اصلاح قانون مبارزه با مواد مخدر مصوب ۱۳۸۹ که به موجب آن وزارت اطلاعات مکلف گردیده است در زمینه شبکه‌های اصلی منطقه‌ای و بین‌المللی قاچاق سازمان‌یافته مواد مخدر، اطلاعات لازم را جمع‌آوری و در اختیار نیروی انتظامی قرار دهد، با توجه به سازوکار نهادهای اطلاعاتی که مبتنی بر پنهان‌کاری می‌باشد، حداقل در این زمینه، قانون‌گذار ایران عملیات نفوذ را مشروعیت بخشید (غلامی، مؤذن‌زادگان و حیدری، ۱۳۹۵: ۴۴).

این در حالی است که در خصوص تحویل و حمل تحت نظارت که در کنوانسیون وین موضوع مواد مخدر پیش‌بینی شده بود، برای عملیاتی شدن این موضوع، در ماده ۴۳ قانون اصلاح مواد مخدر مصوب ۱۳۸۹ پیش‌بینی شده است که نیروی انتظامی در چهارچوب موافقت‌نامه‌های قانونی و دو یا چندجانبه با مأموران سایر کشورها با اجازه کتبی دادستان کل می‌تواند در طرح عملیات محموله‌های تحت کنترل اقدام نماید.

آیین‌نامه اجرایی مربوط به موضوع محموله تحت کنترل نیز در تاریخ ۱۳۹۳/۳/۳۱ در ۲۳ ماده به تصویب ستاد مبارزه با مواد مخدر رسیده است. در این آیین‌نامه موضوعات مختلف مربوط به این موضوع، اعم از ضرورت کتبی بودن دستور دادستان، و استثنای وارده بر آن که تا ظرف ۴۸ ساعت به صورت شفاهی در شرایط خاص امکان‌پذیر باشد، پیش‌بینی شده است. بنابراین می‌توان نتیجه گرفت که مأموران کشور ما برخلاف «تحویل حمل نظارت» در «عملیات نفوذ» نمی‌توانند با پلیس سایر کشورها همکاری کنند یا در امر عملیات نفوذ اقدام نمایند. اما رویه عملی، بیانگر خلاف آن است که نه تنها در موضوع مربوط به جرائم مواد مخدر، بلکه در بسیاری از جرائم دیگر از جمله ارتشاء، قاچاق برخی از کالاها مانند مشروبات الکلی و حتی قاچاق ارز، مأموران از طریق عملیات نفوذ وارد معاملات صوری با مرتکبان جرم می‌شوند. جالب این است که محاکم قضایی نیز در رویه عملی خود، این اقدام مأموران را تأیید کرده و بر مبنای آن رسیدگی کرده و ادله تحصیل شده را می‌پذیرند.

در این خصوص می‌توان به نظریه شماره ۸۰۷۸۶ مورخ ۱۳۸۰/۱۰/۱۱ کمیسیون حقوقی دادستانی کل کشور که مبنای بسیاری از آرای دادگاه‌های انقلاب قرار می‌گیرد، اشاره کرد:

«معامله صوری با قاچاقچیان با سابقه و کسانی که در امر قاچاق مواد مخدر فعالیت دارند و به طرق مختلف و با اعمال شگردهای مجرمانه از تعقیب مأمورین می‌گریزند، بلامانع است».

جالب اینکه در این خصوص، فرماندهی وقت نیروی انتظامی دستورالعمل مستقلی را موسوم به «دستورالعمل معاملات صوری فرماندهی نیروی انتظامی مصوب

۱۳۷۷/۷/۲۸) راجع به تجویز معامله صوری در جرم مواد مخدر تهیه و ابلاغ کرده و کمیسیون حقوقی دادستانی کل کشور نیز در نظریه شماره ۱۵۴۰۰۷ مورخ ۱۳۷۸/۱۰ در پاسخ به یک سؤال، به این دستورالعمل استناد کرده است؛ هرچند که کمیسیون مذکور در نظریه شماره ۲۸۷۸۰ مورخ ۱۳۷۵/۱۰/۲۳ معامله صوری را صرفاً در مواردی تجویز کرد که مأمور به عنوان خریدار وارد معامله شود و مواردی را که مأمور به عنوان فروشنده مواد مخدر، سبب جلب مشتری می‌شود، خلاف موازین شرعی و قانونی اعلام کرد (اداره کل تدوین و تنقیح قوانین و مقررات ریاست جمهوری، ۱۳۸۳: ۹۹). برخی از محاکم قضایی، این روش را نوعی دام‌گستری دانسته و ادله ابرازی را نپذیرفتند؛ برای مثال، شعبه ۱۹ دادگاه تجدیدنظر استان تهران در دادنامه شماره ۱۱۶۶، حکم صادرشده از دادگاه بدوی را فاقد وجاهت قانونی دانست و با این استدلال که صحنه‌سازی و زمینه‌چینی برای وقوع جرم ولو به طریق ارتکاب گفتار و کردار صوری و برای کشف جرم، خلاف مقررات است، رأی مذکور را نقض کرد (الهام و گلدوزیان، ۱۳۹۲: ۱۲۴).

هرچند امروزه در برخی از جرائم مهم مانند مواد مخدر، پلیس بعضی از کشورها مثل فرانسه^۲ و نیز دیوان اروپایی حقوق بشر، توسل به مخبران مخفی و مأموران نفوذی را پذیرفته‌اند، ولی مرجع اخیرالذکر این عمل را مشروط به این می‌داند که اولاً این شیوه باید فقط در مرحله تحقیقات در هنگامی که ماهیت جرم مثل قاچاق مواد مخدر آن را توجیه نماید، به کار گرفته شود. ثانیاً مأمور در اقدام خود، تحریک به ارتکاب جرم نکند تا متهم در حالت خاص ارتکاب جرم قرار نگیرد. بدین‌سان بسیاری از کشورها اصل موضوع را در جرائم مهم پذیرفته‌اند، ولی پذیرش آن‌ها عموماً بر اساس قوانین و یا رویه‌های لازم‌الاجراست، در حالی که در جمهوری اسلامی ایران، به دستورالعمل فرمانده نیروی انتظامی که خود ضابط قضایی بوده و هر گونه اقدام وی باید در

۱. در این دستورالعمل ۱۳ ماده‌ای، موضوعاتی نظیر تشکیل کمیسیون تعیین سطح معامله، ضرورت اخذ مجوز از مرجع قضایی، حتی‌المقدور استفاده از اسکناس‌های تقلبی به جای اسکناس واقعی در انجام معامله صوری، اطمینان از وجود محموله قبل از معامله، انجام معامله در مناطق کنترل مأموران و استفاده از مأموران مجرب و آموزش‌دیده پیش‌بینی شده است.

۲. مواد ۸۱-۷۰۶ تا ۸۷-۷۰۶ قانون آیین دادرسی کیفری فرانسه (قانون آیین دادرسی کیفری فرانسه، ۱۳۹۱: ۴۵۵).

سنجش نظارت قرار گیرد، استناد شده است.^۱ در این راستا شایسته است که قانون‌گذار با تدوین قانونی خاص و یا در الحاق به قانون مبارزه با مواد مخدر، موضوع را پیش‌بینی نماید تا به تجویز آن، مأموران بتوانند با همتایان خود از کشورهای دیگر همکاری و تشریک مساعی نمایند؛ زیرا در وضعیت فعلی، سیاست جنایی نامشخص و نامنسجم و رویه عملی متفاوتی در ایران در این زمینه وجود دارد که انجام همکاری با دیگر کشورها را با مشکل مواجه کرده است. لذا اصلاح این مقررات بسیار ضروری است. البته این موضوع در پیش‌نویس جدید لایحه قانونی اصلاح قانون مبارزه با مواد مخدر که هم‌اکنون در دادستانی کل کشور در حال بررسی است،^۲ پیش‌بینی شده تا پلیس ایران نیز با همکاری پلیس دیگر کشورها بتواند در موارد ضروری از این طریق، جرائم را کشف و متهمان را دستگیر کند. به هر حال، در صورتی همکاری‌های پلیس کشورها برای مقابله با بزهکاری موفقیت‌آمیز است که در سایه مقررات داخلی و بین‌المللی، این همکاری‌ها در زمینه‌های مختلف صورت بگیرد. از این رو، تشکیل گروه‌های تحقیقاتی مشترک یکی دیگر از این شیوه‌هاست.

۳. تشکیل گروه‌های تحقیقاتی مشترک^۳

کشف برخی از جرائم به ویژه جرائم بدون بزه‌دیده و جمع‌آوری ادله انتسابی قابل اعتنا در دادگاه که به منظور اثبات جرم مرتکبان صورت می‌گیرد، در اغلب موارد برای

۱. فرمانده نیروی انتظامی در مقدمه توجیهی صدور این دستورالعمل مقرر داشت: «یکی از شیوه‌های متداول و قابل حصول در تحکیم امر مبارزه با مواد مخدر، انجام معاملات صوری می‌باشد. این روش از گذشته تا کنون با طرق مختلف به وسیله مأمورین به مورد اجرا گذارده شده و گاهی نیز به جهت عدم وجود یک روش جاری مشخص، آسیب‌های جانی و مالی سنگینی از این حیث بر پیکر نیروی انتظامی وارد آمده است که در این راستا لزوم ایجاد یک روش هماهنگ و منسجم احساس می‌گردد و به همین منظور «دستورالعمل انجام معاملات صوری» تدوین گردیده که مفاد آن به شرح زیر جهت اجرا ابلاغ می‌گردد...» (اداره کل تدوین و تنقیح قوانین و مقررات ریاست جمهوری، ۱۳۸۳: ۹۹).

۲. لایحه قانونی اصلاح قانون مواد مخدر، توسط دادستانی کل کشور با همکاری ستاد مبارزه با مواد مخدر، نیروهای امنیتی و اطلاعاتی و همچنین مشارکت معاونت حقوقی قوه قضاییه، در دستور کار قرار دارد و پیش‌نویس آن تهیه شده است (دی‌ماه ۱۳۹۷).

3. Joint Investigation Teams (JIT).

مأموران بسیار دشوار است. از این رو، امروزه چنانچه این گونه جرائم در قلمرو حاکمیت کشورهای مختلف روی دهد، کشورها بر خلاف گذشته با عدول از اعمال حاکمیت مطلق، اصل حق کشف، تعقیب، محاکمه و مجازات مجرمان برداشت جدیدی دارند تا با هماهنگی و همکاری پلیسی - قضایی بین دولت‌ها، مبارزه با جرائم فراملی و جهانی شده مؤثر و کارآمد واقع شود؛ زیرا سیاست کیفری ملی، هر اندازه هم سنجیده و علمی باشد، به تنهایی در قبال این نوع از جرائم فراملی اثرگذار نیست. در این راستا تشکیل گروه‌های تحقیقاتی مشترک، یکی از شیوه‌های نوین همکاری پلیس کشورهاست که از این طریق، کارآمدی آنان را برای مقابله با جرم در خارج مرزها دوچندان می‌سازد. در واقع تیم تحقیقاتی مشترک، یک ابزار همکاری بین‌المللی است که بر اساس توافق بین مراجع ذیصلاح قضایی و انتظامی دو یا چند کشور تشکیل می‌گردد تا تحقیقات را در یک یا چند کشور درگیر در جرم انجام دهند. از این رو، در تعریف این مفهوم گفته شده است:

«گروهی را که بر اساس یک توافق بین دو یا چند کشور برای اهداف خاص در یک دوره محدود و مشخص تشکیل می‌شود، گروه تحقیقاتی مشترک می‌نامند» (Council of the European Union, 2011: 2).

در واقع انجام تحقیقات توسط گروه‌های تحقیقاتی مشترک کشورها در جهت مبارزه با جرائم، کشف جرم و جمع‌آوری ادله نسبت به جرائمی که به صورت فراملی و بین‌المللی ارتکاب می‌یابند، به یک امر ضروری و اجتناب‌ناپذیر تبدیل شده است. در گذشته، چندان نیاز به چنین اقدامی نبود، اما با بین‌المللی شدن جرائم و ارتکاب آن‌ها به صورت سازمان‌یافته و فراسرزمینی به ویژه نسبت به برخی از جرائم مهم نظیر مواد مخدر، قاچاق هسته‌ای، قاچاق سلاح، قاچاق انسان و مهاجران، تروریسم و حتی کلاهبرداری^۱، این

۱. در این خصوص می‌توان به تشکیل تیم تحقیقاتی مشترک بین کشور رومانی و بلغارستان اشاره کرد که پس از دو سال انجام کار اطلاعاتی و تبادل افسران رابط، سرانجام در ۱۸ آوریل ۲۰۱۹ توانستند یک باند کلاهبرداری سی نفره را که به صورت سازمان‌یافته فعالیت می‌کردند، با بیش از یک میلیون یورو اموال و عواید ناشی از جرم، منهدم و دستگیر کنند.

<<https://www.selec.org/successful-joint-investigation-on-sim-cards>>.

نیازمندی کاملاً آشکار گردید. در این راستا، بسیاری از کشورها به صورت منطقه‌ای با تنظیم موافقت‌نامه‌های دو یا چندجانبه، اقدام تحقیقاتی را به صورت مشترک انجام می‌دهند. معمولاً این نوع تحقیقات به دو صورت انجام می‌شود: نخست اینکه تحقیقات به صورت موازی و با هدف مشترک و بدون حضور مقامات انتظامی در قلمرو حاکمیت یک کشور دیگر صورت می‌گیرد. در این زمینه می‌توان به موضوع جرائم سایبری اشاره کرد که اصولاً نیازی به حضور فیزیکی مأموران در یک منطقه خاص نیست، بلکه از راه دور نیز می‌توانند با همکاری هم اقدام نمایند. دوم اینکه تشکیل تیم تحقیقات مشترک از طریق اعزام افسران پلیس یک یا چند کشور به کشور دیگر با ترکیبی از افسران کشور میزبان و مهمان صورت می‌گیرد تا با ترکیب این مأموران تحقیق انجام شود. در چنین مواقعی به منظور حفظ اقتدار و حاکمیت کشور میزبان معمولاً مدیریت و فرماندهی تیم مشترک بر عهده مأموران کشور میزبان است.

بر این اساس، یک تیم تحقیقاتی مشترک که در قلمرو حاکمیت کشورهای عضو مورد توافق، تحقیقات جرائم را از طرف آن کشورها انجام می‌دهد، فرمانده این تیم، عملیات تحقیقاتی را به موجب قانون ملی خود و در حدود صلاحیت مدیریت می‌کند. دیگر اعضای تیم نیز وظایف خود را تحت رهبری فرد مذکور انجام می‌دهند و هر یک از اعضای تیم باید زمانی که اقدامات تحقیقی در ارتباط با کشور آنان انجام می‌شود، حضور داشته باشند (UNODC, 2012: 73)؛ ضمن اینکه برای برطرف نمودن اشکال تعارض به حاکمیت در این گونه موارد، معمولاً فرماندهی تحقیقات با نیروهای میزبان خواهد بود. در این خصوص می‌توان به مواد ۶۹۴-۷ و ۶۹۵-۲ قانون آیین دادرسی کیفری فرانسه اشاره کرد که به موجب آن مأموران خارجی می‌توانند تحت مدیریت افسران پلیس قضایی فرانسه در قلمرو حاکمیت این کشور فقط در عملیات‌هایی که برای آنها انتخاب شده است، مداخله نمایند. در این صورت، هیچ یک از اختیارات خاص افسر

→ همچنین در عملیات مشترک دیگری در اوایل سال ۲۰۱۷، پلیس بلغارستان با مشارکت پلیس ترکیه توانستند یک گروه مجرمانه پنجاه نفره قاچاق اشیاء تاریخی - فرهنگی را دستگیر و اموالی به ارزش ۳۰۰,۰۰۰ دلار را توقیف نمایند.

<<https://www.selec.org/selec-awarded-member-states-successful-joint-investigations-2>>.

پلیس قضایی فرانسه که مسئول گروه است، به نیروهای خارجی تفویض نمی‌شود (برای آگاهی بیشتر ر.ک: (قانون آیین دادرسی کیفری فرانسه، ۱۳۹۱: ۳۴۷-۳۴۸). همچنین می‌توان به ماده ۳ بند ۳/۱ آیین‌نامه اجرایی حمل یا محموله تحت کنترل موضوع ماده ۴۳ قانون مبارزه با مواد مخدر ایران اشاره کرد که به موجب آن هر گونه هدایت و فرماندهی طرح عملیات در قلمرو حاکمیت ایران را با نیروهای ایرانی تعیین کرده است.^۱

البته هرچند که قرائت جدید از اصل سرزمینی بودن حقوق کیفری تا حدود زیادی توانست اشکالات حقوقی نقض حاکمیت ملی را توجیه نموده و زمینه همکاری کشورها را فراهم کند، ولی نباید فراموش کرد که در واقع امر، این ملاحظات سیاسی و امنیتی کشورهاست که حدود و ثغور انجام همکاری‌ها را مشخص می‌کند، نه مطلق معاهدات و توافقات بین‌المللی. به دیگر سخن، چنانچه بین کشورها روابط سیاسی و دیپلماتیک دوستانه و نزدیک وجود نداشته باشد، صرف معاهده و توافق موجود نمی‌تواند در این زمینه سبب همکاری آنان شود؛ زیرا در بسیاری از زمینه‌ها هیچ سازوکار قابل اتکا و الزام‌آوری وجود ندارد تا کشورهای ممتنع را ملزم به انجام همکاری نماید و گاهی مواقع بده بستان‌های سیاسی و ملاحظاتی از این دست، به مراتب بیشتر از قواعد حقوقی، زمینه همکاری را فراهم می‌سازد. حتی در بسیاری از مواقع، ملاحظات سیاسی، قواعد و تعهدات حقوقی را نادیده گرفته و در خود هضم می‌کند.^۲

صرف نظر از این ایرادات، پذیرش انجام تحقیقات از طریق تیم مشترک با همه معایب و اشکالات آن، دارای منافع و مزایای بسیاری است که انجام آن را اجتناب‌ناپذیر کرده است، که از جمله آن‌ها می‌توان به تقویت همکاری کشورها، مقابله بهتر با جرائم مهم مانند جرائم سازمان‌یافته، حمایت از منافع ملی و تقسیم هزینه بین کشورها برای

۱. آیین‌نامه اجرایی محموله تحت کنترل، موضوع ماده ۴۳ قانون مبارزه با مواد مخدر ایران، مصوب ۱۳۹۳/۳/۳۱ ستاد مبارزه با مواد مخدر.

۲. برای مثال می‌توان به توافق بین دولت ایران و آمریکا جهت تبادل «ژئو وانگ» شهروند آمریکا - که به اتهام جاسوسی در ایران محکوم شده بود - با «دکتر مسعود سلیمانی» - که در آمریکا بازداشت بود، در آذر ۹۸ و در اوج خصومت بین دو کشور بدون وجود هر گونه معاهده‌ای اشاره کرد (برای آگاهی بیشتر ر.ک: <www.pishkhaan.net/Archive/1398/09/13980917/Iran>).

مقابله با جرائم که در چند کشور ارتکاب یافته است (UNODC, 2012: 28)، همچنین اجتناب از کار موازی توسط پلیس کشورهای مختلف و نیز جلوگیری از احتمال نقض اصل منع محاکمه مجدد متهم در مواقعی که چند کشور خود را صالح به رسیدگی می‌دانند و نیز «تسهیم اموال و عواید ناشی از جرم» اشاره کرد که مورد اخیر به عنوان راهبرد جدید همکاری کشورها در زمینه توقیف و استرداد اموال و عواید ناشی از جرم شکل گرفته است. در واقع مطابق قاعده تسهیم اموال، دولت‌ها به موجب معاهدات یا توافق‌نامه‌های دو یا چندجانبه مقرر می‌دارند در قبال انجام همکاری برای استرداد اموال ناشی از جرم، این اموال را به صورت عادلانه بین خود تقسیم کنند تا هر یک از آنها به نسبت کار تحقیقاتی و انجام همکاری، درصدی از آن را تصاحب نمایند (رودگر کوهپر و رضوی‌فرد، ۱۳۹۸: ۱۲۷). بنابراین تشکیل گروه تحقیقاتی مشترک با هر قصد و انگیزه‌ای که باشد، به تجویز قوانین و مقررات داخلی یا معاهدات بین‌المللی صورت می‌گیرد. در این راستا، برخی از اسناد بین‌المللی که کشورها با امضا و پذیرش مفاد آنها به عضویت این اسناد درآمده‌اند، به این موضوع پرداخته و این کشورها در قوانین داخلی خود نیز شرایط اجرای عملیات و اختیارات مأموران را پیش‌بینی کرده‌اند (Athenstaedt, 2014: 23). از این رو، در ادامه به مهم‌ترین اسناد و قوانین برخی از کشورها که این موضوع را پیش‌بینی کرده‌اند، می‌پردازیم.

۳-۱. اسناد بین‌المللی مربوط به انجام تحقیقات مشترک

در خصوص انجام تحقیقات مشترک در ۱۹ کنوانسیون ۲۰۰۰ پالمو پیش‌بینی شده است که کشورهای عضو این کنوانسیون به موجب موافقت‌نامه‌ها یا ترتیبات دوجانبه یا چندجانبه‌ای مدنظر قرار خواهند داد که در امر تعقیب یا دادرسی قضایی در یک یا چند کشور، مراجع صلاحیت‌دار ذی‌ربط، هیئت‌های مشترک تحقیق تشکیل دهند. البته این امر مشروط به آن است که کشورهای ذی‌ربط باید اطمینان حاصل نمایند که حق حاکمیت کشور عضوی که چنین تحقیقاتی در قلمرو آن انجام می‌گیرد، به طور کامل رعایت گردد. در بند ب ماده ۲۷ این کنوانسیون نیز به موضوع همکاری کشورها در زمینه انجام تحقیقات کشورهای عضو با سایر کشورها اشاره شده است که در بین آنها

بند ۳ از بند و این ماده به طور مطلق، موضوع استفاده از فناوری جدید را مطرح کرده است که این موضوع می‌تواند به مدل تشکیل تیم تحقیقاتی مشترک از راه دور نسبت به جرائم سایبری صورت بگیرد.

همچنین در ماده ۵۸ کنوانسیون مبارزه با فساد مریدا در رابطه با مسائلی که موضوع تحقیقات، تعقیب یا جریانات قضایی در یک یا چند کشور مطرح است، برای مراجع ذیصلاح، تجویز تشکیل هیئت‌های تحقیقاتی مشترک پیش‌بینی شده است تا در این زمینه مطابق مقررات داخلی خود اقدام نمایند. در واقع این ماده نیز همانند ماده ۱۹ کنوانسیون پالمو، دولت‌ها را ترغیب می‌کند در جایی که چند کشور عضو نسبت به جرائم مورد نظر صلاحیت دارند، برای انجام تحقیقات تعقیب و رسیدگی در بیش از یک کشور، ترتیبات یا موافقت‌نامه‌هایی را منعقد کنند.

ماده ۱۳ کنوانسیون اروپایی همکاری‌های حقوقی متقابل سال ۲۰۰۰^۱ و تصمیم مورخ ۱۳ ژوئن سال ۲۰۰۲ شورای اروپا^۲ نیز به این موضوع اشاره و تأکید دارند. ماده ۲۴ کنوانسیون مربوط به معاضدت و همکاری متقابل بین مأموران گمرک ۱۹۹۷ (Di Nicola & Others, 2015: 328) نیز از جمله اسناد بین‌المللی منطقه‌ای است که به این موضوع پرداخته است.

قطعنامه شماره C18/01/2017 شورای اروپا، مقامات صالح کشورهای عضو را که مایل به ایجاد یک تیم تحقیقاتی مشترک با مقامات صالح سایر کشورهای عضو هستند، مطابق با شرایط تصمیم‌گیری و کنوانسیون یا کشورهای غیر عضو اتحادیه اروپا تشویق می‌کند. همچنین بند ۲۷ قطعنامه پارلمان اروپا در تاریخ ۲۵ اکتبر ۲۰۱۱ در خصوص جرائم سازمان‌یافته در اتحادیه اروپا بر انجام تحقیقات مشترک توسط مأموران و ضابطان تأکید کرده و از اقدام ناکافی و اهمال‌کاری برخی از مقامات قضایی که از سازوکار تحقیقات مشترک به بهترین وجه استفاده نکرده‌اند، ابراز نارضایتی کرده و از کمیسیون اروپا و شورای اروپا خواسته است که در این زمینه تحرک بیشتری در خصوص پیاده‌سازی تصمیم راهبردی شورا به شماره JHA/۴۵۶/۲۰۰۰ در تمام کشورهای عضو

1. 2000/C197/01.

2. Council Framework Decision of 13 June 2002 on joint.

انجام دهند. همچنین بین روسیه و کشورهای مستقل مشترک‌المنافع^۱، توافق‌نامه‌ای منعقد شده است که به موجب آن، وزرای کشور و امور خارجه این کشورها می‌توانند با هم‌تایان خارجی خود به منظور مقابله با جرم، تیم تحقیقاتی مشترک تشکیل دهند (FATF, 2019: 333).

۲-۳. قوانین ملی مربوط به انجام تحقیقات مشترک

قوانین داخلی کشورهای مختلف به مأموران خود اجازه داده است تا با هم‌تایان خارجی در زمینه برخی از جرائم مهم با تشکیل تیم مشترک، عملیات تحقیقاتی را انجام دهند. در این زمینه می‌توان به ماده ۶۹۴-۷ قانون آیین دادرسی کیفری فرانسه (برای آگاهی بیشتر ر.ک: قانون آیین دادرسی کیفری فرانسه، ۱۳۹۱: ۳۴۷) و قانون ۲۰۰۳/۳۹ کشور رومانی در مورد پیشگیری و مبارزه با جرائم سازمان‌یافته^۲ اشاره کرد. در این راستا، کشور سوئد در خصوص تشکیل تیم‌های تحقیقاتی مشترک، قانونی خاص تحت عنوان «قانون مربوط به تیم‌های تحقیقاتی مشترک برای تحقیقات کیفری مصوب ۱۸ دسامبر ۲۰۰۳» تصویب کرده که در ماده ۲ آن به تشکیل گروه تحقیقاتی مشترک برای مدت‌زمان معین اشاره شده است. در ماده ۳ همین قانون، تشکیل این تیم را به موافقت دادستان یا مقام ذی‌صلاح دیگری که تحقیقات اولیه با دستور او آغاز شده، منوط کرده است. به طور کلی مطابق قانون این کشور، برای گروه تحقیقات مشترک، دفتر دادستان کل یا دفتر دادستان منطقه، فرمانده پلیس ملی یا معاون وی، رئیس اداره گمرک سوئد و رئیس گارد ساحلی می‌توانند حسب مورد با این امر موافقت کنند (جوآنرمد، ۱۳۹۲: ۲۵۷). در این راستا، کشور فرانسه نیز که تلاش‌های گسترده‌ای را در زمینه مبارزه با جرائم مالی و اقتصادی صورت داده است، با تأسیس یک آژانس ویژه در پلیس قضایی، دفتر مرکزی علیه فساد مالی و جرائم مالیاتی را ایجاد کرد که این مرجع بر روی جرائم مالی (پولشویی) تمرکز دارد و با توجه به پیچیدگی‌های این نوع از جرائم که حدود هشتاد درصد آن‌ها، بُعد بین‌المللی دارند، دادستان مالی را با صلاحیت ملی^۳ برای این منظور

1. Commonwealth of Independent States (CIS).
2. Law no.39/2003 regarding the preventing and combating of organized crime.
3. National Financial Prosecution.

پیش‌بینی نموده که از سال ۲۰۱۴ کار خود را آغاز کرده است (IMF, 2019: 29).

بدین‌سان کشورهای را که در این خصوص اقدام کردند، می‌توان به سه دسته تقسیم کرد؛ برخی از آن‌ها مانند هلند، فرانسه و چک، تجویز انجام تحقیقاتی مشترک را در قانون آیین دادرسی کیفری خود پیش‌بینی کرده‌اند. برخی دیگر نظیر رومانی، سوئد، پرتغال و لوکزامبورگ، دارای قانون خاص تشکیل تیم تحقیقاتی مشترک هستند. برخی دیگر نیز مانند کشورهای انگلستان و دانمارک، بر اساس کنوانسیون اروپایی سال ۲۰۰۰ به طور مستقیم بر مبنای آن، این تیم را تشکیل می‌دهند (Gouner & Others, 2015: 328).

در نظام حقوق کیفری ایران، مقررات عامی برای انجام همکاری مشترک در امر تحقیقات با کشورهای دیگر پیش‌بینی نشده است؛ یعنی در قانون آیین دادرسی کیفری به این موضوع اشاره نشده است. اما در خصوص جرم مواد مخدر، در ماده ۴۳ آیین‌نامه اجرایی قانون اصلاح قانون مبارزه با مواد مخدر^۱ صریحاً به این امر اشاره شده و سازوکارهای آن نیز تعیین گردیده است. از بین موافقت‌نامه‌های دوجانبه نیز ماده ۸ معاهده معاضدت حقوقی در امور مدنی و کیفری بین جمهوری اسلامی ایران و جمهوری بلاروس (روزنامه رسمی، ۱۳۸۷/۹/۱۳؛ ش ۱۸۵۷۵) پیش‌بینی شده است که نمایندگان هر یک از طرفین می‌توانند با موافقت طرف دیگر در هنگام اجرای معاضدت حقوقی در محل مربوط حضور یابند. این ماده صریحاً به موضوع تشکیل تحقیقاتی مشترک اشاره ندارد، ولی شاید بتوان از آن ماده، این امر را استنباط کرد؛ زیرا نوع معاضدت موضوع این ماده، کلی بوده و شاید شامل تحقیقات مشترک هم بشود. اما این ماده را می‌توان به این نحو هم تفسیر کرد که حضور نماینده دولت متقاضی، دلالت بر اقدام مشترک وی ندارد، بلکه بیشتر جنبه نظارتی دارد. در این صورت باید گفت با توجه به عدم پیش‌بینی صریح این موضوع مهم در قوانین موضوعه و وجود خلأ قانونی، تصویب چنین قانونی ضروری به نظر می‌رسد. بنابراین همان‌طور که در ماده ۱۲۲ قانون آیین دادرسی کیفری سال ۱۳۹۲، موضوع اعزام باز پرس به حوزه‌های قضایی دیگر با اقتباس از شیوه‌های متداول اقدام مأموران انتظامی پیش‌بینی شده است، یعنی همان‌گونه

۱. آیین‌نامه اجرایی محموله تحت کنترل موضوع ماده ۴۳ قانون مبارزه با مواد مخدر ایران، مصوب ۱۳۹۳/۳/۳۱ ستاد مبارزه با مواد مخدر.

که این مأموران از دهه‌های قبل برای انجام تحقیقات برخی از جرائم مهم، در قالب تیم تحقیقاتی مجرب از تهران یا مراکز استان به شهرستان‌ها اعزام می‌شدند، به تجویز ماده یادشده، باز پرس پرونده به جای اینکه با اعطای نیابت قضایی، از همکاران خود در حوزه‌های قضایی دیگر بخواهد که تحقیقاتی را انجام دهند، خود می‌تواند به آن محل اعزام شده و تحقیقات را انجام دهد.

از این رو، با توجه به اینکه بسیاری از جرائم به صورت سازمان‌یافته و در قلمرو حاکمیت کشورهای مختلف از جمله ایران ارتکاب می‌یابند و یا ادله جرم در کشورهای مختلف وجود دارد، مانند بسیاری از جرائم اقتصادی ارتكابی در ایران که اموال و عواید ناشی از جرم به خارج از کشور منتقل می‌شود، لازم است قانون‌گذار ایران مانند بسیاری از کشورهای دیگر،^۱ تشکیل تیم تحقیقاتی مشترک قضایی یا پلیسی را با دیگر کشورها پیش‌بینی نماید تا امکان اعزام بازپرسان و مأموران پلیس ایران به خارج از کشور و برعکس میسر شود تا از این طریق بتوان با همکاری کشورهای دیگر، در جهت کشف جرم، شناسایی اموال و عواید ناشی از جرم و همین‌طور مجازات مرتکب اقدام نمود.

نتیجه‌گیری

با توجه به اینکه در دهه‌های اخیر، جرائم مهم مانند مواد مخدر، قاچاق انسان و بسیاری از جرائم اقتصادی و امنیتی مانند پولشویی و جرائم تروریستی عمدتاً به صورت سازمان‌یافته و فراملی ارتکاب می‌یابند، مقابله با این جرائم مستلزم همکاری‌های گسترده پلیسی و قضایی کشورهاست. در این راستا، فنون تحقیقات ویژه نظیر «حمل و تحویل تحت نظارت»، «تحقیقات مخفی و نفوذی پلیس» و «تشکیل تیم تحقیقاتی مشترک»

۱. برخی از کشورها در راستای اجرای عملیات مربوط به تحقیقات تیم مشترک در کشورهای مختلف به صورت بسیار فعال اقدام می‌کنند؛ برای مثال، دولت آمریکا بیش از ۷۵ دفتر فعالیت تیم مشترک در کشورهای مختلف دارد. انگلستان نیز با کشورهای مختلف از جمله فرانسه، ایتالیا، پاکستان، اسپانیا و آمریکا، دفتر تیم تحقیقاتی مشترک دائمی ایجاد کرده است (UNODC, 2017: 34 & 49). کشور فرانسه نیز در ۱۳ کشور (الجزایر، برزیل، کانادا، کرواسی، آلمان، ایتالیا، مراکش، رومانی، اسپانیا، سنگال، بریتانیا و آمریکا) قضات رابط و مأمور اعزام کرده است که این امر خود درخواست‌های همکاری در زمینه اجرای تیم تحقیقاتی مشترک و نیز معاضدت حقوقی متقابل را تسهیل می‌کند (G8-Deauville partnership: guide for asset recovery in France, 2005: 5).

توسط پلیس کشورها با همتایان خارجی سبب شده است تا علی‌رغم پیچیدگی ارتکاب برخی از جرائم و عدم امکان اثبات آن‌ها و نیز دشواری شناسایی مرتکبان به ویژه در جرائم مانند قاچاق مواد مخدر و قاچاق اسلحه که عموماً توسط گروه‌های خاص و طی عملیات‌های بسیار پیچیده ارتکاب می‌یابد، کشف این جرائم، شناسایی اموال و عواید ناشی از جرم و دستگیری مجرمان حتی در خارج کشور آسان‌تر شود. پذیرش این نوع همکاری‌ها در پرتو اسناد و معاهدات بین‌المللی بسیار توسعه یافته و در قوانین کیفری بسیاری از کشورها پیش‌بینی شده است. این امر سبب گردیده تا از یک‌سو همکاری پلیس کشورها در زمینه‌های مختلف گسترش یابد و از سوی دیگر، توانمندی آن‌ها در مقابله با بزهکاری، کارآمد و مؤثر واقع شود، به گونه‌ای که بزهکاران دیگر نمی‌توانند مانند دهه‌های قبل با ترک کشور محل ارتکاب جرم و انتقال اموال و عواید آن، با بهشت بی‌کیفری روبه‌رو شوند؛ زیرا همکاری مشترک پلیس کشورها می‌تواند زمینه تعقیب و مجازات مرتکب را در هر کشوری فراهم نماید. اما باید توجه کرد که این روش‌ها نباید به گونه‌ای انجام شود که دلیل از طریق خدعه و نیرنگ و نامشروع به‌دست آید و با دام‌گستری موجب تحریک افراد به ارتکاب جرم شده و حقوق متهم نادیده گرفته شود. بلکه در این زمینه هر نوع اقدامی باید به موجب قوانین و مقررات و در چهارچوب مشخص و با رعایت انصاف و عدالت، از طریق مأموران آموزش‌دیده و مجرب با بهره‌گیری از تجهیزات و ابزارهای پیشرفته و فناوری جدید صورت گیرد. به عبارت دیگر، پیش‌بینی این روش‌ها در اسناد بین‌المللی، به معنای اجرای مطلق آن‌ها به هر طریق ممکن نیست، بلکه ماهیت برخی از جرائم مهم و شیوه‌های پیچیده ارتکاب آن‌ها ایجاب می‌نماید که در مبارزه با این گونه جرائم، شیوه‌های دیگری مجاز شناخته شود که ممکن است برای هر جرمی مناسب نباشد.

در هر صورت، نهادهای عدالت کیفری می‌توانند برای مقابله با این جرائم با استفاده از ابزارهای فنی و اطلاعاتی و فنون ویژه، البته با رعایت انصاف و عدالت و شناسایی حقوق مسلم و پذیرفته‌شده متهم، اقدام نمایند. از این رو لازم است قانون‌گذار ایران که در این راستا از طریق پذیرش کنوانسیون‌های مبارزه با مواد مخدر و روان‌گردان ۱۹۸۸ وین و مبارزه با فساد ۲۰۰۳ مریدا گام‌های اولیه را برداشته است، به این امر به طور ویژه

توجه کرده و با عنایت به ملاحظات حقوق بشری، مقررات لازم را تدوین نماید و موافقت‌نامه‌های همکاری را با دیگر کشورها توسعه دهد تا بتواند کارآمدی پلیس خود را در مبارزه با بزهکاری ارتقاء بخشد. البته نباید انتظار داشت که در صورت تصویب این قوانین و امضای توافق‌نامه، انجام این همکاری‌ها تحت هر شرایط و در هر زمینه‌ای صورت بگیرد؛ زیرا اصولاً در صورتی که اجرای قواعد حقوقی از حوزه قلمرو حاکمیت کشورها فراتر رود، ملاحظات سیاسی و روابط دیپلماتیک کشورها نقش تعیین‌کننده‌ای را در آن ایفا می‌کنند. در واقع در موضوعات بین‌المللی، آمیختگی شدید بین قواعد حقوقی و مسائل سیاسی وجود دارد که اجرای هر نوع توافق بدون در نظر گرفتن ملاحظات سیاسی میسر نیست. در این خصوص می‌توان به تبادل متهمان و محکومان بین کشورها اشاره کرد که در صورت وجود اراده سیاسی، مراجع قضایی حتی در کشورهایی که از استقلال قضایی کافی برخوردارند، ناگزیر می‌شوند برای همراهی با اقدامات سیاسی و به منظور فراهم کردن شرایط آن توافق، زمینه آزادی افراد محکوم یا متهم را با استفاده از نهادهای ارفاقی قانونی فراهم نمایند،^۱ هرچند که ممکن است این افراد شرایط بهره‌مندی از این ارفاق را نداشته باشند. با وجود این، در صورت وجود قوانین و مقررات یا پذیرش معاهدات بین‌المللی، چنانچه مانع مهم سیاسی وجود نداشته باشد، تجویز این نوع از همکاری‌ها برای مجریان عدالت کیفری فرصت مناسبی را فراهم می‌کند تا با استفاده از توانمندی، دانش و تجربه هم‌تایان خارجی برای مقابله با جرائمی که در قلمرو حاکمیت کشورهای مختلف روی می‌دهد، کارآمدی خود را ارتقاء داده و دامنه حوزه فعالیت نهادهای مقابله با جرم را در آن سوی مرزها گسترش دهند و با رهگیری و نظارت بر محموله‌های مجرمانه و نیز انجام تحقیقات نفوذی یا مخفی و پوششی و همچنین با تشکیل تیم تحقیقاتی مشترک با دیگر کشورها، بر مجرمان فائق آیند.

۱. برای مثال به دنبال توافق اواخر سال ۹۸ بین دولت ایران و فرانسه، «رولاند گابریل مارشال» تبعه فرانسه که به جرم اقدام علیه امنیت ملی در دادگاه عمومی و انقلاب تهران به ۵ سال زندان محکوم شده بود، با گذراندن بخشی از دوره محکومیت خود با استفاده از تخفیف مجازات آزاد شد. در قبال آن، دولت فرانسه «جلال روح‌الله‌نژاد» را که در سال ۹۷ هنگام ورود به فرانسه به اتهام دور زدن تحریم‌های غیر قانونی آمریکا علیه ایران بازداشت شده بود، با وجود اینکه دادگاه‌های فرانسه و دیوان عالی این کشور، درخواست آمریکا را برای استرداد وی تأیید کرده بودند، آزاد کرد (<<https://www.hamshahronline.ir/news/494332>>).

کتاب‌شناسی

۱. احسان‌پور، سیدرضا، و احسان عباس‌زاده، «بررسی فقهی و حقوقی ترانزیت تحت کنترل مواد مخدر توسط دولت»، *فصلنامه حقوق پزشکی*، سال یازدهم، شماره ۴۱، تابستان ۱۳۹۶ ش.
۲. اداره کل تدوین و تنقیح قوانین و مقررات ریاست جمهوری، *مجموعه قوانین و مقررات مبارزه با مواد مخدر*، تهران، معاونت پژوهش، تدوین و تنقیح قوانین ریاست جمهوری، بهار ۱۳۸۳ ش.
۳. اردبیلی، محمدعلی، «حمل و تحویل تحت نظارت»، در: *علوم جنایی؛ گزیده مقالات آموزشی برای ارتقاء دانش دست‌اندرکاران مبارزه با مواد مخدر در ایران*، تهران، سلسبیل، ۱۳۸۴ ش.
۴. الهام، غلامحسین، و حسین گلدوزیان، «تحلیل مفهوم و شرایط تحقق دام‌گستری با رویکردی تطبیقی در حقوق کیفری آمریکا و ایران»، *فصلنامه پژوهش حقوق کیفری*، سال دوم، شماره ۴، پاییز ۱۳۹۲ ش.
۵. تدین، عباس، *تحصیل دلیل در آیین دادرسی کیفری*، تهران، میزان، ۱۳۸۸ ش.
۶. جمعی از اساتید دانشگاه علوم انتظامی، *استرس در سازمان پلیس و راه‌های مقابله با آن؛ مجموعه مقالات (۱)*، تهران، معاونت پژوهش دانشگاه علوم انتظامی ناجا، ۱۳۸۳ ش.
۷. جوانمرد، بهروز، *جهانی شدن حقوق کیفری شکلی در جرائم سازمان‌یافته فراملی*، رساله دکتری دانشگاه شهید بهشتی، ۱۳۹۲ ش.
۸. خالقی، علی، *جستارهایی از حقوق جزای بین‌الملل*، تهران، شهر دانش، ۱۳۸۸ ش.
۹. دل‌ماس - مارتی، می‌ری، *نظام‌های بزرگ سیاست جنایی*، برگردان علی حسین نجفی ابرندآبادی، چاپ دوم، تهران، میزان، پاییز ۱۳۹۳ ش.
۱۰. رایجیان اصلی، مهرداد، «آشنایی با یکی از سازوکارهای نوین مبارزه با مواد مخدر: حمل و تحویل بر نظارت»، *فصلنامه دیدگاه‌های حقوقی*، شماره‌های ۳۴-۳۵، ۱۳۸۴ ش.
۱۱. رودگر کوه‌پر، عطاءاله، و بهزاد رضوی‌فرد، «تسهیم اموال؛ راهبرد نوین همکاری کشورها در زمینه استرداد اموال و عواید ناشی از جرم»، *مجله حقوقی دادگستری*، شماره ۱۰۶، تابستان ۱۳۹۸ ش.
۱۲. غلامی، نبی‌اله، حسنعلی مؤذن‌زادگان، و الهام حیدری، «رویکرد فعالانه در فرایند تحقیقات مقدماتی؛ مبانی و جلوه‌ها با نگرشی تطبیقی در حقوق ایران، فرانسه و آمریکا»، *فصلنامه پژوهش‌های دانش انتظامی*، شماره ۷۳، زمستان ۱۳۹۵ ش.
۱۳. فرشید، ناصر، و امین یادگارنژاد، «بررسی مؤثرترین شیوه‌های مقابله با قاچاق مواد مخدر در فرماندهی انتظامی استان کرمان»، *فصلنامه دانش انتظامی*، شماره ۱۶، تابستان ۱۳۹۵ ش.
۱۴. *قانون آیین دادرسی کیفری فرانسه*، برگردان عباس تدین، تهران، خرسندی، ۱۳۹۱ ش.
۱۵. کرمی پورسیار، عباس، «پیشگیری از جرم در موافقت‌نامه‌های همکاری امنیتی جمهوری اسلامی ایران»، *فصلنامه مطالعات پیشگیری از جرم*، سال نهم، شماره ۳۲، پاییز ۱۳۹۳ ش.
۱۶. لانگست، پیتر و دیگران، *برنامه‌های مبارزه با فساد*، ترجمه حمید بهره‌مند بگ‌نظر و امیرحسین جلالی فراهانی، تهران، مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، ۱۳۷۸ ش.
۱۷. نجفی ابرندآبادی، علی حسین، «جهانی شدن بزهکاری»، *دیباچه در: ذاقلی*، عباس، *قاچاق انسان در سیاست جنایی ایران و اسناد بین‌المللی*، تهران، میزان، پاییز ۱۳۸۹ ش.
۱۸. همو، «حقوق کیفری در آغاز هزاره سوم»، *دیباچه در: فلچر*، جورج پی.، *مفاهیم بنیادین حقوق کیفری*، ترجمه سیدمهدی سیدزاده ثانی، مشهد، دانشگاه علوم اسلامی رضوی، ۱۳۸۴ ش.
۱۹. همو، «سیاست جنایی در برابر بزهکاری اقتصادی»، در: *مجموعه مقالات برگزیده همایش ملی سیاست*

- جنایی ایران در زمینه جرائم اقتصادی، به کوشش امیرحسین نیازپور، تهران، میزان، پاییز ۱۳۹۷ ش.
20. Athenstaedt, Christian, *Handbook joint investigation teams*, Publisher Deutsche Gesell für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH, March 2014.
 21. Committee of experts on the evaluation of anti-money laundering measures and the financing of terrorism, (MONEYVAL), "Fifth Round Mutual Evaluation Report", Cyprus, December 2019.
 22. Council of the European Union, 15790/1/11 Rev 1, "Joint Investigation Teams Manual", Brussels, 4 November, 2011.
 23. Cuza, Alexandru Ioan, "Special methods and techniques for investigation drug trafficking", *International Journal of Criminal Investigation*, Vol. 3(2), 2013.
 24. Di Nicola, Andrea & Philip Gounev & Michael Levi & Jennifer Rubin & Barbara Vettori, "Study on paving the way for future policy initiatives in the field of fight against organised crime: the effectiveness of specific criminal law measures targeting organised crime", European Commission B-1049 Brussels, Final report, February 2015.
 25. Eurojust, "Cross-border controlled deliveries from a judicial perspective", Issue in Focus Number 1-First Addendum to the Implementation Report, 29 and 30 September 2014.
 26. FATF, "Anti-money laundering and counter-terrorist financing measures: Spain Mutual Evaluation Report", December 2014.
 27. FATF, "Anti-money laundering and counter-terrorist financing measures: Russian Federation, Mutual Evaluation Report", December 2019.
 28. FATF, "The FATF Recommendations Adopted by the FATF Plenary", in February 2012 Updated June 2019.
 29. G8-Deauville partnership: guide for asset recovery in Franc, 2007.
 30. Gouner, Philip & Tinomir Bezlov & Anton Kojouharov & Miriana Ilcheva & Mois Faion Maurits Beltgens, "Legal and Investigation Tools (Part 3)", Center for the Study of Democracy, Eu 2015/03/12.
 31. IMF (International Monetary Fund), "Technical Note-Anti-Money Laundering and Combating the Financing of Terrorism Regime in France", Report No. 19/326, October 2019.
 32. Ștefan, Cristian-Eduard & Ignacio Miguel De Lucas Martin, "Transnational Controlled Deliveries in Drug Trafficking Investigations Manual", JUST/2013/ISEC/DRUGS/AG/6412.
 33. United Nations (UN), "Conference of the States Parties to the United Nations Convention against Corruption", CAC/COSP/WG.2/2012/4, 5 September.

34. UNODC, "Asset Recovery and Mutual Legal Assistance", Global Corruption Book, pdf, January, 2017.
35. UNODC, "Model Legislative Provisions against Organized Crime", New York, 2012.
36. UNODC/Vienna, "Digest of Organized Crime Cases: A compilation of cases with commentaries and lessons learned", New York, 2012.
37. UNODC/Vienna, "Manual on International Cooperation for the Purposes of Confiscation of Proceeds of Crime", September 2012.

